

НИВА

місячник посвячений церковним і суспільним справам.

Ч. 8—9. Львів, за серпень—вересень 1923. Рік XVIII.

Виходить раз на місяць в обемі трьох аркушів друку.

Адрес редакції і адміністрації: Львів, ул. Корняків ч. 1.

ПРИВІТ.

По двох роках вертаєш до нас ізза моря, із далекого світа, Великий Пастирю, найдорожший наш Батьку! Витаємо Тебе стужені, схвильовані до глибини душі. Без Тебе ми як без душі, а з Тобою душа наша повертає в нас. Нема на се людських слів, але Твоя душа — наша душа, порозумієш нас і з тих німечних наших слів. Витаю нам, найдорожший Батьку! Господь небесний нехай Тебе укріпить, нехай приверне Тобі сили, щоб Ти нас міг лице в лице поблагословити й Божим духом володіти нами на многі літа! „На Тя, Господи, уповахъ, да не постыждуся во вѣкъ!“ (Пс. 30).

Вертаєш по двох роках з подорожий, які так пригадують подорожі великого апостола народів. „Вони слуги Христові? нерозумно говорю, я більше. В трудах премного, в вязницях пребогато, в ранах без міри, при смерті почасто. — — — В подорожах часто, в небезпеках на ріках, в небезпеках від розбійників, в небезпеках від земляків, в небезпеках від чужих, в небезпеках у місті, в небезпеках у пустині, в небезпеках на морі, в небезпеках між ложними братами, у труді і нужді, часто в неспанню, в голоді і жаді, часто в постах, в холоді і наготі, крім того, що осторонь, щоденна мені опіка й журба про всі церкви. Хто знемагає, а я не знемагаю? Хто соблазниться, а я не розпалююся?“ (II. Кор. XI. 23—29).

Так і пригадується нам все, що приходилось Тобі проживати за весь час апокаліптичних літ: захищування своїх нещасних овець, трагічне вивезення в Росію, звиш дволітне увязнення, славний поворот, спільне з народом страдання, журба о Церков і народ, виїзд до вічного міста, світла оборона своєї праці, посів великих християнських ідеалів по го-

ЛБ АН УРСР

Ж. М.

родах Європи, подорож за океан... Сам у журбі, поніс Ти потіху й радість браттям, що за океаном; від розбитих братів поніс Ти їм силу й обручку нерозлучного об'єднання. Як Апостол Павло, не стидався Ти збирати жертви для Твоїх сиріт „у краю“. Сильний духом, хоч немічний тілом, готов Ти був принести й найтяжшу жертву для поліпшення долі й задокументовання гідності Твого народу, який Провидіння ставить на так тяжкі допити. Близький смерті за океаном, близький смерті в Римі, у Відні, у Познані.

Зробив Ти з себе Пастиря по завітних словах ап. Павла: „у всьому представляємо себе яко слуги Божі, у великій терпеливості, в добротливості, в святім Дусі, в нелицемірній любові, в слові правди, в силі Божій, з оружжям праведности в правій руці і лівій руці, славою і безчестям, ославленням і хвалою, яко зводителі, а правдиві, яко незнані, а знані, яко вмираючі, а отсе живі, яко карані, а не повбивані, яко сумні, але завсігди веселі, яко убогі, а многих збогачуючі, яко нічого не маючі, а все посідаючі“ (II. Кор. VI. 5—10).

В апокаліптичному періоді світа таємне Провидіння вибрало Тебе, щоб у Тобі воплотилася доля цілого Твого народу. „Яко умираючі, а отсе живі“. Не можемо всього згадувати. Та не тільки віку, що нині; не тільки світа, що тут, де ми. Виручать нас інші, щирі любителі правди, виручить нас вікова історія.

Не до людей апелюємо. Люди в руках Божих, і „самі не знають, що творять“. А суд Божий на причуд і на грозу світа йде своєю дорогою. До Всевишнього апелюємо в той час, коли Тебе витаємо, коли тільки Йому одному можемо всю правду сказати. І підносимо до Нього свої сердечні молитви за Церков святу, за Тебе, Великий Пастирю, й за весь народ.

Господь, якому служиш, нехай буде з Тобою і своє діло через Тебе нехай доведе до кінця!

св. Стефан Ковалів.

Читання й толкування св. Письма в католицькій Церкві а в протестантів.

Св. Письмо — се писане Боже слово. Крім писаного є Боже слово устне. Науку Божу, себто обявлення, пізнаємо не тільки зі слова писаного, але також з устного. Се по-сліднє має чимале приміненнє в життю Церкви. Сам Спаситель не голосив своєї науки за помічю слова писаного, тільки устно. Так само чинили Апостоли. Заки зістали написані перші Книги Нового Завіта, вже істнували громади вірних т. є. Церкви. І щойно для тих церков зістали написані св. Книги в тій цілі, щоби вірні могли собі краще пригадати науку виголошену устно, і аби могли в ній вглублятися та ліпше її пізнавати.

Скоро отже писане слово Боже було призначене для Церкви, то Церков мусить добре його розуміти. Або иншими словами: св. Церков була установлена яко зверхна власть, котра отримавши науку від Ісуса устно, а відтак від Апостолів устно і за помічю письма, сеї науки берегла і виключно та правдиво сю науку поясняла. Головою Церкви установив Ісус св. Петра і законних його наслідників. Йому дав ключі, то значить цілковиту власть навчання людей віри і моралі, або як мають вірити і чинити, аби досягнули спасення. Відтак сказав Ісус, що жадні сили сеї Церкви не переможуть, бо вона основана через Бога і оперта на скалі. Спаситель сказав до св. Петра: „А я тобі кажу, що ти є скала, і на тій скалі збудую Церков мою, і ворота пекла не переможуть її“ (Мат. 16, 18). Ся Церков отже тревати буде аж до кінця світа. Наслідниками св. Петра є єпископи римські, або Папи, отже вони мають ключі Царства Небесного, то значить цілковиту і потрібну власть до непомильного навчання та пояснювання правд Божих поміщених так у св. Письмі, як і в Переданню. Читання отже і толкування св. Письма повинно бути таке, аби було згідне з навчанням католицької Церкви.

В перших віках християнських Церков не видавала спеціальних наказів читання св. Письма. Перший раз рішення Церкви що до читання св. Письма зістало видане щойно в XII. ст.

В р. 1199. єпископ з Мецу віднісся до Папи Іннокентія III. в справі потайних зібрань вірних для читання св. Письма в перекладі французьким. Згаданий єпископ віднісся до Апостольського Престола спонуканий тим, бо серед читаючих, котрі не розуміли гаразд слів Божих і незгідно з наукою Церкви їх толкували, стали ширитися хибні погляди.

Церков забирала ще голос у справі читання св. Письма,

коли в західній Європі став ширитися протестантизм. Тоді повстали різні недокладні переклади св. Письма і повно блудів. Вірні, читаючи такі переклади, тратили правдиву віру і творили різні секти.

*

*

*

Маючи на увазі те, що висше сказано, науку Церкви в справі читання св. Письма можна пояснити в слідуючих точках:

1. *Читання св. Письма не для всіх без виїмку є хосенне.* В св. Письмі знаходяться деякі місця досить трудні, коли ходить о їх зрозуміння. Найзнаменитші учені жалуються, що толкування деяких місць получене є з трудностями. Легко собі представити, що таких трудних місць далеко більше знайдуть ті, котрі не є відповідно підготовані до слідження св. Письма. Тому ізза недокладного зрозуміння св. Книг повстало чимало ересий. Маючи те на згляді, ясно зрозуміємо засаду, що читання св. Письма для всіх без жадної різниці не може бути пожиточне.

2. *Церков ніколи абсолютно не забороняла вірним читання св. Письма.* В перших віках заклази, як сказано висше, були зовсім незнані. Розпочинаючи від XII віку, Церков обмежила читання з огляду на блуди, які з того читання виникали. Троха острійше виступала св. Церков від часу повстання протестантизму головно ддятого, що протестанти вмовляючи у всіх, що є зовсім здібні до зрозуміння св. Книг, отвирали на остіж дорогу для найріжнородніших блудів і ересий.

3. *Читання св. Письма в матерній мові є дозволене з захованням певних умов.* Загальне право церковне позволяє на читання св. Письма в перекладі на рідну мову, о скільки ті переклади посідають коментарі (пояснення) і є потверджені через Апостольський Престол або через місцеву власть духовну.

*

*

*

Якщо ходить о зрозуміння св. Книг, то не для всіх є вони однаково приступні. До найлегших належать св. Євангелія й Діянія Апостольські.

В сих книгах є представлена праця та діяльність Господа нашого Ісуса Христа та Апостолів. Ісус Христос з своїми науками звертався по більшій части до простих людей, тому то й Його науки, голошені до сього стану людей, є дуже приступні. Натомісць посланія Апостольські належать до книг трудніших, бо в них є розважані різні субтельні релігійні правди, які пересічний читач не завсіди належито зрозуміє.

Що св. Письмо, як написане з вдохновення св. Духа, є для нас найбільшим скарбом і неперебраним та невичерпаним жерелом об'явленої правди — всім нам добре звісно. Письмо се уважаємо за Боже слово і для того називаємо його „святим“; кожному реченню сего Письма приписуємо непомильну повагу, кождий священник від слів св. Письма зачинає свою проповідь і з св. Письма доказує правдивість своєї науки; навіть самій книзі, в якій міститься Боже слово, показуємо глибоку пошану, будь обносячи її зі світлом в часі малого входу, будь цілуючи її набожно.

* * *

Уся та велика почесть, якої зазнає св. Письмо в католицькій Церкві, не вистарчає новим ложним „апостолам“. Не досить того, що Церков св. Письмо шанує! Вона повинна крім сего — так вони говорять — давати його всім вірним до рук, аби з нього училися віри!

„Не слухайте священників“, так вони підмовляють християн, „але возьміть самі Біблію в руку і звітдам учіться правди Божої! Священники вас ошукують, або криють перед вами основи об'явлення! Щойно з св. Письма навчитесь всего, що Бог об'явив і в що кождий повинен вірити!“

Такі науки торочить цілий ряд протестантських, головню американських сектарів, а передусім одна секта, котра прибрала шумну назву „слідителів письма“. І не досить на тім, що такі науки голосять, але по містах, а по часті вже і по селах, громадають людей на свої зібрання і богослуження, читають з ними Біблію і роздають їм сю Біблію до приватного читання, щоби кождий міг так, як вони, навчитися з неї правди Божої..

Щож на се Церков?

Читання св. Письма, — аби лиш се не діялося з неапробованих видань — Церков не збороняє, навпаки так усильно до сього заохочує, що за читання св. Письма надала вірним осібні відпусти. Але чи Церков може сказати: читайте Біблію й про ніщо більше не дбайте? Невжеж може сказати: Біблія буде вашим одиноким учителем віри, а Церкві слухати вам не треба?

Ні! Сего сказати не може, бо спроневірилася би через те правді Божій і Христовому післанництву.

Церков каже і то кожному говорить: читай св. Письмо, бо ліпше пізнаєш Бога і витягнеш з того для душі своєї чималі користи, але не може сказати: в св. Письмі знайдеш все, в що вірити і що знати потреба, отже поза св. Письмом нікого вже слухати не треба.

Чому св. Письмо мимо незрівнаної своєї вартости краси і величи, не може бути одиноким учителем віри, то постаємося пояснити.

Першу причину, ізза якої саме св. Письмо учителем віри бути не може, подає нам в другім своїм посланію сам св. Ап. Петро. Тому, що також за його часів лучалися люди, що власною головою і тісним своїм розумом хотіли толкувати Боже слово, остерігає він вірних, щоби не далися звести учителям ложі. „Ви, браття, бережіться, щоби зведені блудом безбожників, не відпали від власного утвердження“. А кого то вірні мають берегтися і хто се ті „безбожні“, перед котрими остерігає Апостол? Є се люди „невчені і неутверджені, що перекичують Письмо на свою власну погібіль“, не зважаючи, що „є в них деякі річи до зрозуміння трудні“ (2. Петра 3, 16, 17).

Якщо отже сам Князь Апостолів, що образувався не в якій будь школі, але в школі самого Спасителя, говорить виразно, що є в св. Письмі „річи до зрозуміння трудні“ — яким же способом прості вірні, котрі не тільки такої, але жадних шкіл не переходили і осібного світла св. Духа не мають, яким же способом, питаю, зуміють Боже Слово належито зрозуміти і пояснити?

Якщо для ліпшого і глибшого зрозуміння книг, котрі пишуть о справах дочасних, треба нераз дуже багато науки, пр. до толкування і пояснення творів філософів, поетів не поривається перший ліпший робітник, або пахарь, але образовані професори — то щож доперва говорити про толкування і пояснення книг так повних тайн, якими є книги св. Письма?

Тому то й „нерозумними“ називає св. Петро тих непокликаних товмачів і слідителів Письма, яких на жаль стільки тепер намножилося. Нерозумними, бо собі присвоюють, що до них не належить і пнуться на уряд, якого їм Бог не повірив, нерозумними, бо голосять нерозумні засади о Божім Письмі, нерозумними, бо немудрено його толкують, а радше „перекичують“, як то їх толкування св. Петро називає.

Немудрі теревені о св. Письмі торочать, бо повідають, як то ми вже висше згадали, що кождий має брати віру Христову тільки з самого св. Письма, а нізвідки инде.

Але поставмо тим сектярам таке просте питання: Або ваше твердження, — що віру християнську має кождий собі брати тільки з св. Письма, — є правдиве або ложне? Якщо правдиве, невжеж тоді і воно мусить міститися в св. Письмі! А деж є сказано в св. Письмі, що кождий має читати Біблію і толкувати її собі, щоби після того, як вичитає, вірив? — Хочби ви перекинули картка за карткою всі книги Старого і Нового Завіта, ніде сього не знайдете. Отже й ваше твердження, що кождий має читати Біблію і після своєї вподоби та свого розуміння укладати собі віру, є вашою видумкою, і не має в св. Письмі ніякого обосновання.

Але за те що иншого читаємо у св. Євангелистів Ма-

тея-і Марка. Коли наш Спаситель мав відійти з цього світа до Отця небесного, повелів Апостолам, щоби розійшлися по цілій землі і будували Його царство. А в який спосіб мають се учинити? Спосіб сей подав їм сам Ісус Христос, — а який? Чи може їм сказав: Вертайте до Єрусалиму, сідайте та пишіть Біблію, а відтак розійдіться по світі та розкидуйте її поміж людей. Хай всякий читає Біблію і собі її толкує та нехай вірить після того, як зрозуміє? — О ні! Божественний Спаситель ніде ні одним словечком не приказав Апостолам, щоби списували Його науку, але зате що иншого їм торжественно повелів: „Ідіть і навчайте всі народи, щоби заховували всьо, що я вам приказав. Хто увірить, буде спасений, а хто не увірить, буде погублений“. Се слова самого Господа Ісуса Христа записані у св. Євангелистів Матея і Марка. Христос приказує навчати, себто живим словом голосити свою науку, а той приказ відноситься до Апостолів і їх наслідників єпископів та священників. Народам знова приказав Христос, щоби в ту науку голошену живим словом вірили, а хтоби не увірів, тому Христос грозить вічною погубою.

Щоби знов Його святої науки ніхто з Апостолів, чи їх наслідників не перекутив, запевнив їм Ісус Христос свою всемогучу поміч, кажучи: „І се я з вами до кінця світа“. Отже переповідання, навчання живим словом учинив Христос жерелом віри для цілого світа і для кожного чоловіка зокрема. Сего знов переповідання своєї науки не повірив будь кому, але св. Петрови і Апостолам, а відтак тим, на котрих вони свою власть переляли, то є св. Отцю, єпископам та священникам.

І так також зрозуміли волю Учителя Апостоли, бо по Зісланню св. Духа розійшлися по цілій вселенній і „проповідали всюди — як каже св. Марко — науку Христову“. Так розуміли її св. Мученики, так Отці Церкви, так всі вірні аж до часів збунтованого монаха Лютра, котрий перший поповнив сей блуд, що Біблію оголосив за' одинокого учителя віри.

Бо і невжеж се могло бути можливе, щоби Христос св. Письмо установив одиноким жерелом, з якого кождий має черпати свою віру? Розважмо тільки спокійно. Віра є до спасення кождому конечна; на се годяться всі секти протестантські. „Хто не вірить, буде погублений“, сказав Спаситель. Тому то й віра ся мусить для кожного бути приступною, бож прецінь за те, що для чоловіка недоступне, Спаситель пеклом грозити не може. Ба й ще нині скількиж то соток тисячів людей, людей чесних, мусіло би йти на вічну загибель — за що? За те, що не вміють читати, а без читання Біблії не наберуть віри. А скількиж то бідаків Біблії справити собі не можуть, бо й на хліб насущний гроший їм не вистарчає? Невжеж за своє убожество мали би бути по-

гублені? Чиж можна подумати, щоби наймудріший і найліпший Ісус установив таке жерело віри, до которого сотки тисячів людей не мали би ніякого приступу.

Але якщо ще нині сотки тисячів людей без власної вини були би виключені від науки Христової тепер, коли штука читання і писання так розповсюджена, то щож казати о часах давніших, в котрих читати і писати вміли лише деякі, дуже нечисленні! Тоді міг би був спастися тільки невеличкий гурток людей.

Не досить на тім, бо заки винайдено штуку друкарську, саме св. Письмо було дуже рідке. Сьогодні можна його дістати дуже легко, але давніше Книги св. Письма були особлившою рідкістю, на яку могли здобутися тільки великі бібліотеки. А колиж винайдено штуку друкарську? Несповна 500 літ тому назад, з початком XVI. століття. З того слідує, що через 1500 літ величезна більшість людскости була би мусіла обходитися без жерела віри, отже не могла би була дійти до спасення! Невжеж се можливе? Кождий хиба розуміє, що такого жерела віри, котре було би недоступне нині для соток тисячів людей, а через 1500 літ майже для всіх, — Христос Спаситель не установив і установити не міг.

Хтож отже його видумав? Не Христос, але Лютер, збунтований німецький монах. Він то перший зірвав з живою повагою Церкви навчаючої, він перший подав людям до руки мертву книгу і казав їм з неї учитися віри.

* * *

Що однак з того вийшло, того ані сам Лютер не предвидів. Бо скоро забралися люди до толковання Письма власним розумом, показалося, що „що голова, то розум.“ Толкували всі, але кождий по своєму і звідсіля намножилося стільки сект, що під теперішню пору сам протестантизм числить понад 350 сект, а рік-річно ще нові прибувають.

Чи однак ті різні релігії годяться зі собою принаймні в головних основах? Ні! Всі твердять, що опираються на св. Письмі, але кожда голосить що иншого і кожда другу поборює.

І так пр. пастор єпископальний твердить, що мусять бути єпископи, бо як нема єпископів, то нема і священників, а як нема священників, то нема і тайн, а як нема тайн, то нема і Церкви. Витягає сю науку з св. Письма, а є з чого витягнути, бо св. Письмо на різних місцях про се говорить.

Слухає тих виводів пастор пресвітеріяльний і мовить: „Я також читаю св. Письмо, читаю уважно і побожно, але я там не вичитав, що повинні бути єпископи:

Є там тільки мова, що мають бути священики, а не єпископи.“

Надходить баптист і питається їх: „Чи ви охрещені?“ — „Так іще тоді, коли був я немовлятем“, одвічає єпископальний. — „Мене також охрестили, як був я малою дитиною“ додає пресвітеріянин. — „То не важне“ — відповідає баптиста — „бо то було через покроплення і поливання водою, а так бути не повинно! Якщо не вийдете до ріки так, як се Ісус учинив, і так само не дасте себе охрестити, то підете до пекла.“ Так виразно учить святе Письмо.

Прислухується сему унітарист, похитує головою і так їх запитує: „Перепрошую вас, приятелі, я вас дуже жалую, бо бачу, що ви є ідолопоклонниками. Ви почитаєте чоловіка за Бога. Я вам виголошу кілька текстів з св. Письма на potwierдження, що Христос не був Богом. Зачинає виповідати, що сам Христос уважався за меншого від Вітця, що Його Бог воскресив і т. д. Перші три затикають собі уши, аби не слухати сього, а унітарист рецитует текст по тексті з св. Письма, аби доказати, що Христос не був Богом...“

На то надходить методист і говорить. „Мої приятелі, сперечаєтеся непотрібно. Я бачу, що ви не маєте зовсім жадної релігії. Чи ви чуєте релігію? Дух Божий порушає чоловіка, як мовить св. Письмо, а чоловік повинен чути його ділання. Чи ви то чуєте?“ — „Пуста теорія — відповідає йому пресвітеріянин — ми кермуємося розумом і нашим судом, а не змисловим чуттям.“ — „Якщо ви ніколи не чули релігії, то її ви й не мали ніколи, отже підете до пекла на вічні муки“, остро їм грозить методист.

Переходить інший сектяр, званий універсаліст і чуючи, як собі зібрані сектярі грозять пеклом: „Дивні ви люди — мовить до них — не знаєте св. Письма. — Пекла нема! Говориться тільки о нім, аби ним пострашити старі жінки і дітий“. І виводить сю науку з св. Письма.

Зближається квакер і годить їх, бо його релігія не зносить сварні. Радить їм, щоби зовсім перестали хрестити, подаючи на твердження своєї науки різні слова св. Письма.

Інший знов сектяр приступає до них і мовить: „Треба хрестити, але тільки муштин. Жінкам дайте спокій, бо в святім Письмі виразно сказано: Якщо чоловік, себто муштина, не відродиться водою і св. Духом, не може увійти до царства небесного. Жінки що іншого, а муштини що іншого. В св. Письмі тільки о муштинах бесіда“.

Вкінці надходить с'якер, належачий до секти, що на молитвах постійно трясеться: „Ви всі, говорить, є в блуді. Чи ви не знаєте, що св. Письмо мовить: Що зі страхом і дрожанням маємо справувати наше спасення? Мої возлюблені браття, якщо хто хоче дістатися до неба, му-

сять тряситься, лякаться і дрожати зі страху. Тряситься, браття, як листя осики, бо зле з вами!"

*

*

*

Ми чули кількох представителів різних християнських сект. Всі вони опираються на св. Письмі, а один перечить се, в що вірить другий. Як уже сказано, різних сект є поверх 350. Кожда вважає Біблію за вчителя правдивої віри, а всі взаємно поборюються. Чи можливо, аби всі були правдиві? Чи сама Біблія зуміє їх погодити?

Для чого різняться і не можуть на одно згодитися? Бо собі після своєї голови довільно толкують св. Письмо, перекручують правдиві речення, слова, що є в св. Письмі. Св. Письмо се слово Боже написане з вдохновення св. Духа, але його трактування не є натхнене через св. Духа. Є се лиш людська опінія, яка не має за собою поваги Божої.

*

*

*

А як є в католицькій Церкві?

В католицькій Церкві маємо найвисший суд, що подає правдиве значіння св. Письма. Чи можемо на тім ореченню полягати? Можемо. Чому? Бо є непомильне. Чому непомильне? Бо Син Божий поручив, що щонебудь скаже сей трибунал у справах віри, то є правдиве і непомильне. Звідки се знаємо? Бо Христос сказав: „Хто вас слухає, Мене слухає — а хто вами помітує, Мною помітує.“ — Також сказав: „Хто не слухає Церкви, нехай тобі буде яко поганин.“ Для того ми говоримо так: Вірю бо мене Церков так учить, а вірю для того, бо Бог казав Церкві вірити. Божа воля, Божа повага зневолює мене до сего вірення й впевняє мене, що я не блуджу.

А протестанти — для чого вірять? Вірю, — говорять — бо мене так учить св. Письмо. — Але чи ви певні, що розумієте властивий сенс Біблії? — Так розумію, як мені найліпше видається — відповідають. Отже в що віриш? Віриш у твій суд, в твою власну опінію, в твоє приватне оречення. Хтож ручить тобі, що се правда? Твоя голова, твій розум. Чи ся порука є Божа? Не Божа, але людська, твоєї голови, твого розуму, отже й твоя релігія не є Божа, тільки людська. А віра мусить бути Божа і непомильна. Зноваж Божа віра є тільки там, де її Бог зложив, то є: в католицькій Церкві. Тому держімся сеї св. Церкви, бо в ній одинока надія спасення. Св. Письмо читаймо, але толкуймо його так, як нас св. Мати Церква вчить.

О. Др. Г. Костельник.

Сотворення *).

1. Се досвідний факт, що річи повстають і пропадають. Особливо яскравим стає сей факт на органічних ествах. Пісковий горб нині є, завтра в наслідок дощу чи бурі розсунеться, і його вже „нема“. Насувається тут поняття з м і н и (а не властивого повстання): пісок, який утворював сей горбок, остався, як і був, тільки його уклад змінився. Алеж при органічних ествах приходимо до поняття властивого повстання: цвітка рожі на весні повстає зовсім нова, якої ще ніколи не було на світі, а опісля вяне, спадає з вітки, пропадає; виросте зовсім нове дерево, а по літах усихає, зігниє, пропадає; родиться нове живе ество, жиє якийсь час, відтак гине, й вже ніколи на світі не виступає. Найвиразнійше свідчить нам про повстання наша власна свідомість: знаємо, що ми в часі „повстали“, і що „вмремо“, тай нас на світі вже не буде. Коли ми виступили на світ, то виступило щось зовсім нового, якого ще ніколи не було на світі, яке не є лиш якимсь новим укладом відвічних елементів, але новою одиницею. Отже в поняттю властивого повстання, міститься не тільки ознака (поіа) з м і н и, але також чогось нового, котре щойно виступає в буттю.

Сфера повстання дуже широка: все змінється, всі уклади матеріяльних елементів з часом розриваються, і творяться нові уклади: всяке органічне ество (ростини та звірини) родиться й гине. Новочасна наука ще поширила се поле змін та повстань, яке кождому чоловікови звісне. Родяться та гинуть не тільки всі члени родів органічних еств, але також роди в своєму часі повстали, й в своєму часі пропадуть (як уже многі й пропали); повстали й моря, гори, ціла земська поверхня; повстала земська куля, місяць, сонце, всі зорі на небозводі... Колись усього того не було. Звідки отже все те взялося? і в який спосіб? чим вдійсности є повстання та пропадання?

2. На поставлене питання можливі є лише дві відповіді: а) або сей світ, якому ми приписуємо повстання та пропадання, є Абсолютом (як приймає паннатуралізм), а в такому припадку у світі є тільки зміни, але нема ніякого повстання; б) або сей світ не є Абсолютом, тільки ділом Абсолюта, а в такому при-

*) Ся розвідка становить IV. часть I. тому „Причин атеїзму“, праці, якої автор доси не міг видати ізза катастрофального спадку валюти.

падкови в світі є дійсне повстання та про падання.

Річ ясна: щось в обемі цілого буття мусить бути вічне, бо інакше нинішній світ не мав би ніякої своєї причини, а се неможливе. Колиж „тим вічним“ є якраз елементи, з яких збудований наш світ і всі його єства, то „повстання“ та „пропадання“ не є нічим більше, як новою „мішаниною“ відвічних елементів, як про се висловлювались грецькі філософи матеріялістичного покрою, чи то новими „сполученнями“ відвічних елементів, як про се висловлюються новочасні філософи, що відкидають Бога.

Всі атеїсти загалом відкидують „повстання“, а приймають тільки „зміну“, бо сього необхідно домагається внутрішня логіка атеїзму. Приймати „повстання“ се те саме, що приймати „сотворення“, бо щось дійсно нового не може ніяким иншим способом статися, як тільки способом „сотворення“. А коли нема Бога, то не може бути ані мови про „сотворення“. Хтож буде „творити“, коли Бога немає — с. є. коли Абсолют не є трансцендентний у відношенню до нашого світа й коли він не є свідомий? Чи ж мали би „творити“ сліпі, несвідомі елементи, з яких — після думки атеїстів — в цілости складається кожда річ у буттю? В такому припадкові ці елементи мусіли би трансцендетно відноситися до свого творива, бо сотворити се значить: зділати щось зовні себе, зділати щось зовсім нового — зділати щось з нічого (ex nihilo objeci), як се викладається вже малим дітям у христ. школах. А для атеїстів ненависна якраз така трансцендентність між причиною й наслідком — саме тому вони й відкидують поняття Бога.

3. Є таке психічне розположення, в котрому „сотворення“ видається неімовірним, нашому розумови чимсь чужим, неможливим. Се розположення, яке витворюється в нас, коли невільничо служимо „сьому світові“ — змисловому світові. В тому розположенню готові ми присягатися: „чого не бачу, се пусте, — в се не вірю“. Коли в тому розположенню глядимо й. пр. на мур нашої хати, й подумаємо собі: се мало би повстати з „нічого“? се мало би пропасти в „ніщо“? — то нам сама собою насувається відповідь: ні! се неможливе! се казка!

А однак таке розв'язання проблеми не є нічим більше, як піднесенням тупої буденщини до гідності філософії. Атеїзм завжди був невільником сеї тупої буденщини. Він заєдно людську душу запродує „сьому (змисловому) світові“, щоб вона кермувалась його логікою, а не своєю питомою. Прийдеться нам о тому ще не на одному місці говорити.

Згадуване „переконання“ не є чистим розумовим заключенням, лише психічним настроєм — змисловим „оса-

дом" у нашій душі, який призбирався тут яко слід наших переживань, що через довший час повторювалися. Так н. пр. дитина не може собі уявити, що вона вмере. Чому се? Бо через увесь час свого життя дитина досвідчує, що вона жие; а що розум у неї ще не так сильний, як психічні настрої, то дитина судить після психічних настроїв. Зноваж старші вже діти (десь від 9 – 13 літ) майже правильно ставлять катехитови питання: „Хто Бога сотворив?“ Чому так? Бо такі діти вже освоїлися з фактами та з поняттям повстання, і коли приходить їм думати про (вічне) „буття“, так вони не можуть визволитися від поняття повстання.

Є отже в нашій душі „осади“ з часто повторюваного досвіду, про які говорить Нїме, і вони мають у людському життю дуже розлоге поле та значіння, одначе Нїме дуже помилявся, коли засаду причиновости¹⁾ зачисляв до таких змислових „осадів“. Натомісць до тих осадів належить те примітивне, сказати би: інтуїтивне, „переконання“, що сїй світ не міг повстати, ані що не може пропасти. Зовсім малим дітям, які ще не освоїлися з фактами повстання, з певністю здається, що ні одна річ (поява) на світі не „могла“ повстати, ані не „може“ пропасти. Се „могла — може“ даю під наводні знаки тому, що ті діти, котрі ще не оперують поняттям повстання, якраз тому ще не можуть оперувати ані поняттям можливости (бо сі поняття є взаїмно залежні). Отже в дійсности таким малим дітям тревання річий представляється яко дане є ст в о в а н н я — без ніякого знаку запитання.

Атеїсти матеріялістичного покрою звужують се поле „даного є ст в о в а н н я“ тільки на матеріяльні елементи, але не також на їх уклади. Зноваж інші атеїсти ограничують се поле на незвісне „щось“. Тим вони тільки стверджують те чисто розумове заключення, що „щось“ з обєму буття мусить бути вічне (що ніколи не повстало) — *ens a se*. Однак наскільки вони думають, що те „щось“ мусить міститися в річах сього світа, яко їх властива субстанція, настільки вони відступають від чистого розуму, і кермуються психічним „осадам“, який ми щойно зясували.

4. Розумово годі доказати, що повстання є неможливе. Бо якжеж доказати неможливість сього, що щодня досвідчуємо? А однак були філософи, котрі доказували неможливість повстання. Входять тут під увагу передовсім Спіноза та Елєати. Зовсім инша вихідна точка і ціль (отже й ціла аргументація) Спіноз-и, як Елєатів, Спіноза був п а н н а т у р а л і с т о м (новочасним батьком сього світогляду); Елєати були с у п р а н а т у р а л і с т а м и.

Спіноз-і ходило про се, шоби якось виказати, що фізичний світ єсть Богом (властиво: експресією божої приро-

¹⁾ Кождий наслідок мусить мати свою причину.

ди), що цілий світ становить тільки одну субстанцію, що субстанцій загалом не може бути більше, як тільки одна — отже що повстання (сотворення) є неможливе. Він так і ставить тезу: „Una substantia non potest produci ab alia substantia“¹⁾. „Одна субстанція не може бути витворена через другу субстанцію“.

Якже він се доказує? Штучкою, якою все, що лише захочеш, мож би „доказати“. А ся штучка проникає цілу його систему. Він ставить тезу: „Ordo et connexio idearum idem est ac ordo et connexio rerum“²⁾. — „Порядок та зв'язь понять є той сам, що порядок та зв'язь річ ий“.

На підставі сеї тези виводить він свої докази, яких йому лише треба. А ся теза з ґрунту ложна. На основі її доказує Спіноза також неможливість сотворення.

Насамперед ставить він таку тезу: „Дві або більше ріжних річий ріжняться між собою або ріжністю прикмет (diversitate attributorum), або ріжністю своїх станів (diversitate affectionum)“³⁾.

Основується отся теза на тій, котру ми назвали матірю всіх логічних штучок Спіноз-и. В порядку понять (ordo logicus) можливі є ріжніці тільки через прикмети, котрі можуть бути або постійними (суцними) для якогось поняття (сі прикмети називає Спіноза „attributa“), або тільки тимчасовими (припадковими) для сього поняття (сі називає Спіноза „affectiones“); та нема тут ріжніці через число (numero). Так н. пр. маємо лиш одно поняття „трикутник“, і хоч скільки разів освідомимо собі його, завсіди вважатимемо його одним і тим самим поняттям. Щоби отже наступила ріжниця, то треба взяти якусь нову прикмету: як н. пр. простокутний трикутник, або трикутник витятий з паперу і тд.

Але у річовому ряді загалом нема „трикутника“, тільки є сей, той і тд., сякий чи такий трикутник. Нема в річовому ряді якогось загального трикутника, та натомісць є багато трикутників, які можуть своїми прикметами зовсім не ріжнитися. Є многі позиції (числа) одної й тої самої природи. Так н. пр. зовсім нові дукати не ріжняться між собою нічим иншим, крім того, що кождий з них є иншою позицією (иншим еством) такої самої природи. Не зважаючи на сю ріжницю „через число“, як се Спіноза робить, можна би доказати: що, хто посідає 1 дукат, той тим самим посідає всі такої самої природи дукати...

Пусте отже се, що твердить Спіноза: „Нема отже зовні розуму нічого, через що можна би більше річий

¹⁾ Ethics Pars I, Prop. VI.

²⁾ Ibid. Pars II, Prop. VII.

³⁾ Ibid. Pars I, Prop. IV.

розрізнити — — крім їх прикмет та станів¹⁾. Так річ маєтись тільки в нутрі розуму (себто: в логічному порядку), але не зовні розуму (чито в річевім порядку).

По тому ставить Спіноза отсю тезу: „*In rerum natura non possunt dari duae aut plures substantiae eiusdem naturae sive attributi*“²⁾. „В дійсному світі не можуть естувати дві або більше субстанцій такої самої природи чи прикмет“. Тут кажеться те саме, що вже ніби доказане в попередній тезі; алеж тут воно так сформульоване, щоби відчинити двері для слідуючої тези, якою є: „Одна субстанція не може бути витворена через другу субстанцію“.

Для оправдання сеї тези потрібне було Спіноз-і вже яко доказане: що у світі не можуть естувати дві субстанції такої самої природи. А вже перед обговорюваними тезами він ніби виказав (також тут змішуючи логічний порядок з річевим): що дві річи, з котрих одна мала би бути причиною а друга наслідком, обі мусіли би мати таку саму природу³⁾. Отже коли дві річи, з яких одна мала би другу витворити, мусять бути однакової природи, а дві річи однакової природи у світі є неможливі, то з того слідує: що повстання річий (чито: творення) є неможливе.

Теза Спіноз-и: що причина і наслідок мусять бути однакової природи — є вимірена проти тих, котрі приймають трансцендентного Бога. Бог після християнської науки є причиною світа, але Його природа зовсім инакша, як природа світа. А після згадуваної тези Спіноз-и Бог може „витворити“ тільки Бога — бож причина й наслідок мусять бути однакової природи. Се знов значить, що Бог не може нічого „сотворити“, а можуть бути тільки якісь експресії божої природи. Отже фізичний світ тому, що він має свою причину в Бозі, не є нічим іншим, як експресією божої природи.

Ціла ся логічна будова Спіноз-и, як'то кажеться, висить у воздусі, бо хіба ніхто, хто дійсно свобідно думає, не буде вважати доказами тих ярих софізмів, які Спіноза посплітав, змішуючи річевий порядок з логічним.

Proton pseudos цілої системи Спіноз-и се його дефініція субстанції: „*Per substantiam intelligo id, quod in se est, et per se concipitur; hoc est id, cuius conceptus non indiget conceptu alterius rei,*

¹⁾ Ibidem. Demonstr.

²⁾ Ibid. Prop. V.

³⁾ Висказав Спіноза сю тезу в негативній формі: „*Quae res nihil commune inter se habent, earum una alterius causa esse non potest*“. (Prop. III.) В такій формі ся теза здається правдивою, бо се „*nihil commune*“ має надто широке значіння. Алеж з дальшої аргументації ясно, що під тим „*nihil commune*“ Спіноза розуміє „брак тотожності природи“.

a quo formari debeat" ¹⁾. — „Під субстанцією розумію се, що єствує само про себе, і так його розуміємо; се то, чого поняття не потребує поняття іншої річі, котрим воно мало би опреділятися“. Вже в сій дефініції знаходимо те змішання річевого порядку з логічним, яке Спіноза підніс до гідності засади. Таке поняття, котре „не потребує поняття іншої річі, яким воно опреділювалося би“, маємо лиш одно, і не можемо мати більше: се поняття єства загалом (*ens universalissimum*). А всі інші поняття під логічним оглядом є лише детермінаціями сього поняття, як н. пр. єство органічне, єство неорганічне і т. д. Алеж такого „єства загалом“ у річевім порядку нема, бо тут нема ніяких загальних єств. Отже субстанцією вважає Спіноза те, чого у світі річий зовсім нема!

Маємо тут добірний примір, на котрому можемо переконатися, що найбільші блуди у філософії основуються не на якихось мильних доказах, але на недорічевих вихідних поняттях, на підставових дефініціях. З дефініції субстанції, як її сформулював Спіноза, сама собою випливає ціла натуралістично-моністична система, як з лихого насіння виростає лихе зілля. Випливає з тої дефініції: що субстанція є лиш одна, що загалом не може бути більше субстанцій, що сотворення є неможливе, що сей світ є експресією тої самотньої (себто: божої) субстанції ітд.

В тій частині сеї книжки, де говорити-мемо о психологічних причинах атеїзму, прийдеться нам говорити також про ті психічні процеси, котрі людську душу доводять до недорічних підставових понять про буття та життя.

5. Я Елеятів високо ціную і люблю — без порівняння більше, як н. пр. Спінозу. Ціную й поважаю їх тому, що вони перші в грецькій філософії зуміли знехтяться далеко понад зміслові зображення. Як на свій час, вони були великими метафізиками.

Спіноза своєю наукою раціоналізує якраз змісловий світ (фізичний світ зробив він Богом); а Елеяти раціоналізують надзмісловий світ. Се перші теологи в християнському значінню сього виразу

В їх часах та обставинах се була велика новина, а нагла велика новина звичайно кривду робить старим потентам, бо така новість робиться ексклюзивною. Ось, як думаю, передовсім тут треба шукати за причиною, чому Елеяти так по мачошому обійшлися з фізичним чимось зі змісловим світом. Цілу вартість сього світа зводили вони на „позір“, на марний „привид“. Плятон уже не був під так сильним вражінням новості, коли розважав природу Абсолюта, тому

¹⁾ *Ethices, Pars I. Definit. III.*

він змисловому світові приписує далеко більшу вартість. Але до повної рівноваги дійшов тут щойно Аристотель, ученик Платона.

Елеяти розважали природу Абсолюта — себто: властиве, вічне буття. Те „властиве буття“ не є тим самим, що *ens universalissimum* Спіноз-и. „Hen kai pan“ (моністична субстанція) Спіноз-и цілковито належить до логічної сфери, а „hen kai pan“ Елеятів належить до річової сфери. Спіноза вже розрізняє „*ordo et connexio idearum*“ та „*ordo et connexio rerum*“, але ще не вміє цих сфер відділити, як слід. А Елеяти ще зовсім не помічували цієї різниці між поняттями а річами, бо логіка в їх часах ще не була розвинена. Їх обходить тільки буття, а не поняття (бо про них ще не вміють собі навіть відповідних питань ставити).

Розважаючи „властиве буття“, Елеяти приходять до заключення, що те буття мусить бути одно (hen); неподілене і неділиме на часті — отже в ньому не можуть бути зміни; вічне — в якому нема ані повстання, ані пропадання; свідоме й розумне (Ксенофан) — ціле воно є думкою (Парменід); що воно єсть Богом.

Основою при тому Елеяти на засаді тотожності та на даних досвідного світа (так фактично хоч інтенційально зводять вони дані сього світа на марний позір). В досвідному світі відкриваємо дивну гармонію — отже єдність а се послідовно доводить нас до думки, що цілий сей світ вийшов з „одної руки“ — що причина сього світа є одна.

Зноваж основуючися на засаді тотожності, поставили Елеяти засаду „з нічого ніщо“, і так прийшли до заключення: що повстання є неможливе. Вже батько Елеятів, Ксенофан, аргументує: Колиб щось мало повстати, то воно мусіло би повстати або з нічого, або з того, що вже є. З нічого воно не може повстати, бо „з нічого ніщо“ (*ex nihilo nihil*). А з того, що вже єсть, воно не потребує щойно повставати, бо се вже єсть. Отже до повстання ніяка дорога не може довести, а се значить, що повстання немає.

Алеж у довідному світі ми бачимо, що повстання єсть, — і не тільки се, але що досвідний світ поділений на часті, що в ньому є зміни (рух). Ось з того Елеяти заключували, що фізичний світ не є „властивим буттям“, тільки марним привидом. Тільки Абсолют для Елеятів дійсно єсть: він є „hen kai pan“ — „одно і все“ (що є). Зенон, перший дїялектик у грецькій філософії, субстельними примірами старається безпосередно доказати, що всі ті факти (як рух та поділ на часті), якими фізичний світ противить-

ся законам „властивого буття“, є тільки позірні — отже що цілий фізичний світ се тільки злуда.

Сі його докази в дійсности є софістичні (переважно визискують вони поняття математичного безконечного), однак у тому Елеяти мали повну рацію, що закони фізичного світа є зовсім инакші, як закони природи Абсолюта. Ось се і є найцінніше, що нам осталось по Елеятах.

Се в дальшій консеквенції значить, що сей світ не належить до природи Абсолюта. Чимжеж отже є сей світ? Яке його відношення до Абсолюта? Елеяти на се не могли відповісти належито, бо ані пізнійші поганські філософи, які могли вже користатися великим матеріалом своїх попередників, не вміли на се відповісти вдоволяючо для нинішних наших вимог. Ніхто з них не вмів відповісти слова „сотворений світ“ у християнському значінню. Звівши фізичний світ на марний позір, Елеяти були ще так примітивними, що не відчували потреби зясувати, які є причини сього позору? як загалом такий позір є можливий, коли єствує тільки „*hen kai pan*“? ітд. Не вміли вони відповісти: в якому відношенню стоїть сей „марний позір“ до Абсолюта? А ми нині бачимо як на долоні, що фізичний світ зведений на марний позір — се „куля в ноги“ для цілої системи Елеятів.

6. Плятон говорить про „сотворення“ світа, а однак се сотворення має в нього лише таке значіння, як коли говоримо про людське творення: Бог — після Плятона — так сотворив світ, як чоловік з каменя творить різні статуї. Тут є вже підклад (*causa materialis*), з якого щось твориться, — отже сотворене не є вповні нове (*quoad totam substantiam*), не повстало *ex nihilo objecti*

Плятон учить, що фізичний світ не є вічний *a parte ante*, однак має він бути вічний *a parte post*. Се значить, що фізичний світ має свій початок, але не буде мати кінця (в часі).

Якжеж — після Плятона — світ повстав? Його „сотворив“ Бог. Та властиво не сотворив, тільки в порядкував. Побіч Бога приймає Плятон „вічні ідеї“ та вічну, не-сотворену матерію. Ані відношення сих ідей до Бога, ані відношення (вічної) матерії до Бога Плятон не зраціоналізував. Вічне буття розділив він на три категорії, а між тими категоріями позіставив повну прірву. Самеж „сотворення“ він так собі представляє: матерія є *causa materialis*, вічні ідеї є *causa exemplaris*. Бог, яко деміург (себто: сотворитель), є *causa efficiens*. Образово мож би се так собі представити: вічні ідеї се наче печатки, котрі Бог витиснув на матерії, і матерія поприймила форму сих вічних ідей (однак не зовсім совершенно, бо матерія, як не-

совершенне єство, не могла поприймати цілої повні вічних ідей). Ось тому, що Плятон так собі представляв процес творення, вчить він, що властива суть (essentia) кожного земського сотворіння є не в тому сотворінню, але у вічній ідеї, котрої те сотворіння є „відбиткою“.

Виходить з того, що Бог Плятона ані одної річі не не сотворив „ex nihilo objecti“: спричинив він тільки новий лад між (вічними) єствами — тобто: між ідеями та матерією, але не сотворив ані одного єства.

7. Неоплятоніки (Пльотин, 205—270 по Хр.) зрозуміли, в чому головна „теологічна“ похибка Плятона, й хотіли її усунути. Неоплятоніки були під сильним впливом східних релігійних понять, особливож під впливом монотеїстичних жидівських понять, які дісталися в грецьку філософію через переклад св. письма на грецьку мову (Septuaginta), головнож через жидівсько-грецького філософа Фільона (родж. около 25 р. пер. Хр.). Просвічені поняттями монотеїстичної жидівської релігії, Неоплятоніки зрозуміли, що Абсолют не може бути розбитий на такі три, між собою несхожі, категорії (Бог — вічні ідеї — вічна матерія), на які природу Абсолюта Плятон поділив. Намагались отже вишукати якусь єдність між тими різнорізними частинами Абсолюта, і вчили, що до такої бажаної єдності доводить поняття „еманації“.

(Се поняття переймали вони зі східних релігій; вперше виспеціалізувала його індійська Веда).

Не дається укрити, що у світі є різнородні сили та сотворіння; що одні з них треба поняти яко більше совершенні, інші яко менше совершенні; що закони матерії (як загалом закони фізичного світа) не є схожі з законами Абсолюта. Перший логічний закон про природу Абсолюта каже нам: що Абсолют рішучо мусить бути один. Колиж не стоїть до помочи християнське поняття „сотворення“, коли фізичний світ треба зачислити до природи Абсолюта, то як всі ті ріжності, що заходять між Абсолютом а фізичним світом, звести в єдність, щоби притому не затерти характеру тих ріжностей та щоби Абсолют не вичерпувався річами світа (як се є в Спінози), але щоби остався осібним єством? Неоплятоніки помагають собі тут поняттям еманачії.

Зі сказаного ясно, чому Пльотин, коли обговорює природу Абсолюта, на найвисше місце ставить поняття „одного“. Абсолют після нього є „Одно“, котре zarazом є „Добром“ (себто: повнею совершенства). З того „Одного“, яке є повнею совершенства, через еманачію повстає чито родиться розум (божий), а з розуму через еманачію повстає душа — і так поступенно через еманачію повстають щораз то менше совершенні єства, аж на кінці цілий

процес еманациї спиняється на матерії, котра є най-несовершенніша зі всього, котра вже нічого не може зродити. Матерія є виродком Абсолюта, тому вона вповні немічна, а що немічна, то також зла (вона є жерелом усього злого).

Як нам подрібніше зрозуміти значіння еманациї? Еманация се родження, а іменно: родження ланцюхове. Абсолют не родить сам усього того, що в світі є; він родить тільки найвище єство (чи може кілька таких єств); сі знова родять низші від себе єства ітд. Родження тут відбувається так, як звичайно в природі: родич дає дитині сили — природу, але нічого зі свого не тратить. Так має стати ясным, як то з Абсолюта можуть родитися єства, які не є так совершенні, як Абсолют. Авжеж діти родичів не мусять бути так совершенні (розумні, сильні, красні ітд.), як самі родичі. Зноваж діти тих дітей можуть бути ще менше совершенні.

Можна би отже модерним виразом сказати, що новоплатонічна система се система деволюції Абсолюта: Абсолют розвивається так, що в ланцюсі сього розвою перше звено є найсовершенніше, а відтак ідуть щораз то менше совершенні єства.

Безпосередно протиставиться сій системі не модерна теорія еволюції, але система Спіноз-и. В системі Спіноз-и знаходимо еволюцію Абсолюта, де перше звено в ланцюсі розвою є найнесовершенніше (*ens abstractissimum*), а найсовершеннішим є останнє звено — чоловік: щойно в чоловіці „Бог“ приходить до свідомости, до розуму, до моральних законів. Новочасна теорія еволюції вже супонує паннатуралізм Спіноз-и, і тільки вказує на се: як сей розвій Абсолюта можливий? Вона отже є тільки фрагментом.

Еманационізм новоплатоніків так противний нинішнім природничим наукам, що ми й не відчуваємо потреби збивати його. По всіх філософічних подвигах та відкриттях нині наші поняття про Абсолют вже так пересіялися, що осталась нам тільки альтернатива: або Бог і сотворення — або паннатуралізм Спіноз-и.

(Д. 6.)

Дещо із богослужебних обрядів, про церковний устав (типик) і характеристичні виписки із давних богослужебних книг.

III.

Щоби читачі отсих розвідок могли собі хоч яке таке поняття виробити про типи евхаристійних-благодарственних богослужень, не відрідчи буде подати схемати евхаристійних

богослужень, зіставлених на основі церковних писателів з перших віків християнства. Схемати ці стали основою нинішніх Літургій так восточної, як і западної церкви.

Жерелом для цих схематів можуть служити найдавніші християнські письма. Найважніші з них є: „Апостольські дідакалія“; інтерполяція дідакалій або „апостольські конституції 6 книг“, відтак „7-ма і 8-ма книга“ до „Апостольських Конституцій“, „апостольські Канони“, „завіщання Г. Н. I. X.“ і др. Дальше йдуть письма св. Климентія римського (лист до Коринтів), апологетів другого вка, іменно: св. муч. Юстина († 167), де знаходиться опис, навіть у подробицях, переданий про св. літургію, яку служено було тоді для християн Риму, і письма св. Іринея, єпископа Ліону († 202). В III. віці на сході про Александрію і Єгипет свідчать Климентій з Александрії († около 215) і Оріген († 251), які в своїх письмах подають подрібно багацько питоменностей типу александрійського обряду, відтак Тертуліян († 220?) і св. Кипріян, єпископ Картагени († 258) дають зразки літургії африканської.

Опис літургії другого великого огнища християнства на сході т. є. Антіохії, знаходимо в другій книзі т. зв. апостольських Конституцій, в „Завіщанні ГНІХ“, в „Діскаліях“ і в „Канолах Іполіта“, які дають нам погляд на богослужебну практику типу антіохійського обряду.

Ось ту три головні схемати для порівняння.

А. Схемат евхаристійного богослуження в Римі в початках другого віка, описаного через св. Муч. Юстина:

1. Читання з св. Письма, довше або коротше, після часу.
2. Навчання єпископа.
3. Спільна молитва всіх, яку відмовлювали охрещені вірні стоячи.
4. Поцілуй мира.
5. Діякони приносять хлб і вино, а дари відбирає єпископ.
6. Евхаристійна молитва (anaphora), яку відмовляв єпископ і то „як довго тільки може“ з візванням Пресвятої Тройці.
7. Згадка про смерть Спасителя з словами освячення (установлення св. Евхаристії).
8. Молитва за нарід, а вірні кінчать сю молитву словом: „Амінь“.
9. Причастіє присутних при богослуженні під обома видами; неспитним відносили діякони причастіє до дому.
10. Складки (колекти) для бідних; коли їх збирано, се не сказано ясно.

Дотично причастія записано в 65. розділі: Як тільки настоятель (єпископ) доповнив Евхаристії, а весь нарід закликав (Амінь), сі, яких у нас називають діяконами, дають

кожному з присутніх часть з евхаристійного хліба і води і несуть їх (евхар. хліб і воду) для тих, що не присутні.

В третім стиху тогож розділу так сказано: Тоді хліб і чашу вина (кґата — мішанина, розуміється: вина з водою) приносять до настоятеля братів, той бере їх, шле мольби обожання і похвали до Вітця всіх через імя Сина і Духа св., творить благодарення через довший час, щоби одержати від Нього добродійства. Скоро скінчить молитви і благодарення, присутні кличуть: Амінь.

Дотично дня і способу, в якім служено сю евхаристійну службу, читаємо у св. мученика Юстина в 67. розділі, стих 3: А в день, що має свою назву від сонця (*dies solis* — *dominica* — неділя), збираються на однім місці всі, що живуть по містах і селах, читають памятники апостолів або письма пророків, як довго на се час зізволяє. Стих 4: А коли читаючий скінчить, настоятель (єпископ) дає в наущі напимнення і заохоту сих переданих нам а так дивних справ і правд. Стих 5: Тоді всі разом (стаємо) піднімаємося із сиджень і молимося; а, як я вже говорив, як скінчиться молитва, приносять хліб, вино і воду, а настоятель (єпископ) молиться в той сам спосіб і чинить благодарення так довго, як може і потрафить, а весь вірний нарід кличе і говорить: Амінь; кождий отримує при розділі свій евхаристійний уділ, а для не присутніх забирають діакони. Стих 6: А засібніші вірні, хто з них хоче, дають, що їм подобається, всякий після своєї волі, а що збереться дорогою (добровільних) складок, передається настоятелеви; той запмагає сироти і вдови і тих, що через хоробу або які інші причини знаходяться в труднім положенню, відтак (дає) вязням і чужим пришелцям; він є взагалі опікуном всіх, хто є в потребі. Стих 7: Ми всі збираємося в день сонця (неділю), бо се є день перший, в якім Бог, усуваючи темноту і безформну масу, сотворив був світ; а Іс. Христос наш Спаситель в той сам день воскрес (із мертвих).

Як записано є в „*Ordo romanus II.*“, в жертву приносили самі вірні хліб і вино, а співаки приносили воду; з часом, як жертвуючих що раз то менше ставало, тоді мусіли самі священики старатися о жертвенні дари. Із вірних сміли тільки ті приносити дари, хто причащався, себто — чисті серцем. Грішники ноторичні і каючися не сміли приносити дарів в жертву. Від грішників не приймали також жертв на бідних, на вдови і сироти, бо як записано в Дідакаліях: „лучше є з голоду вмерти, як від безбожних щобудь приймати. Як що однак прийнято би дещо з їх гроший, то не вільно за них купувати страви ні хліба, а хиба тільки дрова“.

Б. Африканська літурґія тих часів має велике значіння для погляду на історичний розвій СБ. а то тому, що Африка в літурґічних справах стисла наслідувала взорець і примір

Риму. По тій причині не від річи буде зіставити схему СБ. в Африці після письм Тертуліяна і Кипріяна.

I. СБ. Катехуменів:

1. Читання з Пятикнижя Мойсея, з Пророків, Апостольських Листів і Євангелія а також єпископських посланій (листів). Читання відбувалися з підвищеного місця. амвона.

2. Читання сі переплітають два співаки співанням псалмів поперемінно (антифонно). Співано також: Аллилуя.

3. Відтак єпископ виголошував науку.

4. Опісля вірні клячки молилися за катехуменів і покуютих.

5. Опісля видалювано катехуменів і покуютих з церкви.

II. СБ. вірних.

1. Молитви, які вірні говорять стоячи, звернені до сходу з піднесеними в гору руками; молитви сі говорять за всі верстви і стани, за всякі справи і то в виді літанії (ектенії) з відповідями.

2. Поцілуй мира (або також пізніше при Причастію).

3. Збирання милостині для убогих.

4. Жертвування хліба і вина, принесених дарів через діаконів; вино було все змішане з водою.

5. Евхаристійна (благодарственна) молитва, яка розпочиналася зазивом: Горі ім'єм серця (*Sursum corda*).

6. Свят (*Sanctus*).

7. Слова установлення над хлібом і вином.

8. Анамнезіс, спогади на муки Христові і воскресення.

9. Молитва за всіх за вставленням святих, говорена через єпископа.

10. Отче наш (*Pater noster*).

11. Причастіє під обома видами, причім єпископ розділяв konsekрований хліб, а діакон чашу. Кождий із вірних приймав причастіє стоячи (вид хліба приймав у руки). На сказання єпископа: „Тіло Христове“, відповідав: „Аміль“, на сказання діакона: „Кров Христова, чаша життя“, відповідав: „Аміль“. — Найсвятійша Тайна Евхаристії переховувалася тільки під видом хліба в так званих „пастофоріях“ і тільки під сим видом брали її до дому.

12. По СБ. відпускалося нарід до дому формулою в роді: „со миром ізийдем“ (*ite missa est*).

Із письм Тертуліяна виходить, що неділя була святочним днем, в яким Евхаристію особливо відправлявано. Окрім неділі пише він ще про дні сьаційні і про декотрі свята. СБ. служено також щоденно і то дуже рано на престолі, в яким нахилилися моцці. Кадила уживано тільки при похоронах. Агапи доховалися ще були в тім часі і в Африці, але і там стали закрадатися до них різні непорядки.

Св. Кипріян називає Евхаристію „жертвою божою“, „новою жертвою“, „тайною небес“, „тайною пасхи і агніа“.

Після нього служено Евхаристію щодень дуже рано, а особливо в пам'ять мучеників. Євангеліє читав читач-lector і то з підвищення амвона. Після читання слідувало навчання. Катехумени перед початком евхаристійних молитов виходили. В чаші було все вино з водою. Декотрі єпископи провінції хотіли вживати тільки води, однак св. Кипріяно остро проти сему виступає і домагається, щоби вино мішано було з водою, так як то зробив був Ісус Христос при останній вечері. „При освяченні чаші Господньої не можна жертвувати ані самої води, ані самого вина“.

Кожний присутній на СБ. причащався. Одна особа, хоч була в гріхах — пише Тертуліян — поважилася враз з другими прийняти неспостережено свою часть з жертви, зложеної через священника у руку; не спожила однак „святости Господньої“ (*sanctum Domini*), бо коли отворила долоню, знайшла в ній місто вида хліба — попіл. (*De Lapsis* — 26). — Посвячений хліб заховувався особно; його заношено було в малих скриньках до дому, щоби можна було пізніше причащатися. — Коли одна жінка нечистими руками хотіла отворити свою скриньку з „святістю Господньою“, нагло перелякалася огня, який видобувся із скриньки, і не відважилася діткнути „Господньої святости“. — Виходить: що хоч причастіє під обома видами було в правилі, то вірні приймали то під одним, то другим видом особно.

В. Дотично найважливішого восточного типа антиохійського (східного) обряду і його „СБ“, щоби можна виробити загальну схему, треба сягнути до самих початків християнства, до самих апостолів і їх безпосередніх учеників. Вже листи св. Ап. Павла дають нам багацько натяків на спосіб довершування евхаристійної служби за апостольських часів, а далеко обширніші вказівки находимо в листі ученика Павлового, св. Климентія римського, писаним до Коринтян на основі св. Літургії. Подібно, як св. Климент римський, так і св. Ігнатій Антиохійський і св. Поликарп у своїх письмах дають вказівки на евхаристійні богослуження, але тільки образowo, тільки для вірних зрозуміло.

Повніші зразки евхаристійної літургії находяться щойно в другій книзі „Апостольських Конституцій (Постановлень)“. Повна Літургія що до тексту і приписів, як сю службу служили, находиться доперва в осмій книзі „Апостольських Конституцій“.

Після порядку — який виснував Brightman (в *Eastern Liturgies* — Восточні Літургії), схема „СБ.“ по II. книзі Апост. Конст. так представлялася би:

1. Літургія катехуменів:

1. Читання книг старого Завіта через четця (*anagnostes*).
2. Двох четців співає по черемінно псалми, а нарід повторює останні слова. Деякі псалми (пр. 135.: Ісповідайте

ся Господеви, яко благ: яко во вік милость его) вже так уложено, щоби їх співати в той спосіб.

3. Читання з Діяній Апостольських або Листів (Посланій).

4. Діакон або священник читає Евангеліє, а всі вірні стоячи слухають.

5. Священник (не кождий) виголошує науку, а вкінці єпископ промовляє.

6. Катехумени і каючіся віддаляються. Остірії (придверники) і діакони пильнують коло дверей, уставляють вірних і пильнують порядку.

II. Літургія вірних:

1. Молитви вірних; всі стоять звернені до сходу.

2. Діакони приносять жертву (хліб і вино), інші уважають на нарід і стежать за мовчанням серед народу.

3. Діакон, що асистує єпископови, кличе: „Щоби ніхто проти нікому (не живив гніву), ніхто (нехай не лишається) в облуді“. По чім слідує поцілуй мира.

4. Діакон молиться за церков, світ, за плоди земні, за священників і нарід, за єпископа і царя, за мир-супокій (співає отже в формі ектенії, причім нарід на кожде прошення відповідає).

Опісля єпископ (названий *hiercus* або *archiereus*) молиться: „Спаси Боже люди Твоя і благослови достояніє Твоє, яке набув Ти і посідаєш через дорогу Кров Христа Твого, яке назвав Ти „царское священіє“, „святим народом“.

5. По сім „совершается жертва“, весь нарід стоїть і молиться в мовчанні.

6. Причастіє під обома видами; жінки отримують її за-слонені (по восточному звичаєви). При дверех сторожить служба, щоби не ввійшов ніхто з поган або катехуменів.

Щоби виповнити приписи дисципліни про „агсапа — сокровення“, в сім описі і всій другій частині говоритьсѧ дуже мало про євхаристійну молитву та про само причастіє. Видно якби якесь побоювання, щоби не зрадити і не виявити тайни (агсапум). Помимо сеї повздержности, з 2-ої кн. Ап. Пост. довідуємося багацько про літургійні звичаї в Сирії в третім віці. Всі ці описи становлять якби основу пізніших молитов, приписів і обрядів, описаних точно і з повним текстом в осмій книзі „Апостольських Конституцій“.

У тих же „Дідаскаліях“ читаємо, що богослужбні зібрання мають відбуватися „благопристойно“, при чім „собраний братії призначувано оглядно місця. Презвитери мають своє місце у східній частині дому (божого), а єпископ посеред них; в другій половині тої східної частини (за презвитерами) сидять чоловіки; по них приходять жінки. Із діаконів один стоїть при олтарі а другий близько входу, щоби давав позір на тих, що входять; опісля оба вони служать в храмі разом.

Всі мають відокремлено від себе сидіти чи стояти: молодці, старі, хлопці, (як що батьки і мами не тримають їх при собі), дівчата, молоді і старі жінки і вдови, а диякон має про се старатися, щоби всякий оставав на призначенім собі місці, а також, щоби ніхто не сваволів, не спав, не сміявся. І для чужинців, що приходять в церков, мають бути відповідні місця призначені. Чужого єпископа належить просити, щоби мав промову і приніс жертву; а колиб він із згляду на місцевого єпископа відкидувався від приношення жертви, то повинен що найменше совершити молитву над чашею. Обовязком єпископа упоминати нарід, щоби пильно ходив до церкви, а вірні повинні обовязок сей особливо в неділі сповняти, хочби прийшлося дещо (з світських справ) пропустити. Бо колиб вірні так не робили, тоді вони не моглиб перед Богом за се відповісти, що більше стараються про світські, як про божі справи і про вічність, і мусілиб соромитися перед поганами і жидами. Світські справи не звиняють тут нікого; вони для християн побічної вартости; головне для них — се релігія. Так само не годиться християнам ходити на поганські зборища; вони приносять погибіль і противляться слову Божому. Якщо вірні не в храмі а при роботі, то мають працювати по прикладу муравля і пчоли. Хто не працює, най не їсть. Лінивих Бог ненавидить і лінивий не може бути християнином (с. 13. С. А. II.).

Перед поганами тільки з імени треба берегтися, а тих, що їх переслідують за правду Божу, треба охороняти, хочби прийшлося і самим потерпіти. Треба тішитися, коли ділиться судьбу переслідуваних, бо Христос сам називає переслідуваних „блаженними-щасливими“.

Дотично страстий Христових, Його смерті і погребення між іншими таке записано: П'ятого дня тижня, т. є. в п'ятницю рано, приведено Христа до Пилата, де Його оскаржено і тогож дня Його розп'ято. Шість годин п'ятниці Він терпів, і сих 6 годин уважали за перший повний день. По сім була темнота (затміння) 3 год., що уважано за першу ніч. Так само і слідує три години Христа на хресті уважано за цілий день. По сім слідувала ніч з п'ятниці на суботу. Вкінці йде субота, а відтак три години ночі, в якій Господь спочивав в гробі і воскрес і таким способом довершилося слово, записане у Матвія (12, 40). „син чоловічий мусить три дні і три ночі у внутрі землі спочивати“, а також слова псалма (88, 46) „Поменшив Ти дні часу Його“.

Господь учить у Ісаї (58, 4—5), що до посту, щоби пощено не задля Нього, а задля ближнього; а християни повинні постити в середу і в п'ятницю (після приписів в „Дідаскалії“).

Домет.

Свящ. Зиновій Кузьма.

Про що і як проповідати нам у нинішніх часах?

(Реферат виголошений на соборчику в Івачові декан. оліївського).

(Докінчення.)

V.

Щоб проповідь змогла досягнути свою ціль, щоб вона порушила слухачів, загріла їхнє серце, настроїла волю, то мусимо кожною проповіддю зацікавлювати слухачів. Збувати вірних старими втертими фразами в нинішніх часах годі. В кожній проповіді мусимо дати їм щось оригінального, щось свого власного. Як це розуміти? Хоч правда, котру ми маємо голосити, не походить від нас, то помимо цього, як каже Кепплер, ми не повинні бути фонографами Церковної Науки. Цього однак не треба знова так розуміти, неначе ми мусіли відкинути уживання старшої і новішої проповідничої літератури. Бо колиб хто захотів все щось із себе видати, витворити, а нічого не прийняти, то вичерпався би і нудив би слухачів тавтологією. Проповідник мусить завжди студіювати, обсервувати щоденне життя, яке кипить довкруг нього, а душпастирська практика щодня, що години достарчить йому матеріялу. Особа проповідника є „медіум“, Богом вибране, через котре Він хоче промовляти до народа, і для того мусить проповідник цілою своєю особою, цілою своєю душею посвятитись проповідничому званню і стати на службу Бога. Дальше треба мати на увазі, що проповідь вже в суті річі різниться від світської бесіди. Внутрішнім єством проповіді є містика, і тому нераз уже порівнювали проповідь з Воплоченням, бо проповідь є родом Воплочення і в чоловічення Слова Божого. Божеським елементом є вічна правда, Божеським післаництвом (*missio divina*) є голошення тої правди, а людським елементом є особа проповідника, його серце і душа. А сполука Божеського і людського елементу може відбутись тільки у глибині душі у містичному процесі. Душа приймає вічну правду, її розважає, переживає, прибирає її в одежу з тіла і крові людських думок, почувань і слів, і що так народиться у глибині душі, не воплочене Боже Слово, це є християнська проповідь. А цей містичний процес може відчутись тільки на самоті, в розважанню. Розважання про те, є першим і найважнішим гомілетичним фактором¹⁾, і як каже св. Августин: „*Verbi domini inanis est praedicator, qui non est intus auditor*“. Чужих проповідей можнаб уживати,

¹⁾ Keppler Ibid.

але їх треба вчинити своїми власними, це вправді коштує праці і труду, але тим, більшу вартість має проповідь, чим більше вложимо в неї праці і труду, сили духа і волі, молитви і розважання.

VI.

Велике значіння для успіху проповіді має особа проповідника. Проповідник мусить мати у слухачів любов і довіря, слухачі мусять бути переконані, що проповідник є людиною правдомовною, що те, про що говорить, виголошує з переконання. Крім цього мусить тішитись проповідник у своїх парохіян симпатією, мусить заслужити в громадян любов і поважання до своєї особи, бо як каже Альб. Штольц, в „міру симпатії або антипатії росте, або маліє влучність слова“.

VII.

Тричі питали Демостена, що є найважнішим для бесідника, а він тричі відповів, що виголос. І справді без доброго виголосу найлучший зміст, найлучша форма можуть втратити на вартості. Таємничу і могутню силу має Слово, бо воно не тільки із уст виходить, але виходить із глибини душі, запалює почування і порушує волю до діл. Щоб слово це дійсно мало таку силу, треба над цим працювати, треба вправу, треба вміти говорити добре і природно. Кожде речення, кожна частина бесіди повинна бути так виголошена, щоб відповідала своєму змістови. Це є одиноким правилом для ораторського виголосу.

VIII.

Що до часу, як довго маємо проповідати, то найдовше (і то вже хіба празника ради) 30 минут. Многі визначні святі уважали довгі проповіді за хибу. Св. Франц з Ассіжу писав до проповідників: „Чим довше проповідник говорить, тим менше слухачі собі це затамлять, а чим коротше він висловлюється, тим більша користь буде з його проповіді“. В Німеччині прим. через т. зв. „fünf bis zehn Minuten Predigten“ в часі парохіяльної Служби Божої вдалося свщеникам стягнути велике число вірних до Церкви. Через це обмеження проповіді на часі, Слово Боже не потерпить. А може це видасться кому неможливою річю таке обмеження проповіді? На це можна відповісти прикрими, але правдивими словами Spurgeon'a. „Питаєте мене, як дійти до того, щоб коротко говорити, то я вам дам відповідь: Приготуйтеся краще. Більше часу посвятить у вашій комнаті, а менше вам його буде потрібно на проповідальниці...“ Проповідник, котрий обробить матеріал як слід, не буде

більше часу потребувати як 40 минут, а має він дуже мало що сказати, то розтягне свою проповідь на 50 минут, а коли абсолютно нічого не має сказати, то буде потребувати на це цілу годину.

*

На закінченню ще одна увага. Богато священиків, проповідників, попало в нинішніх часах в песимізм. Утратили віру в успіх проповіді, не вірять прямо, що в нинішніх часах можна при помочи проповіді осягнути ще якусь ціль. Я сам чув від многих священиків такі фрази: „Ви ще молоді, то вам здається, що ви можете все зробити, а нашому мужикови вже ніяка проповідь не допоможе“. Такий песимізм то дійсно найбільший ворог проповідництва в сучасний момент, і може тільки зашкодити, бо є незасаднений і ложний. Противно: і в вищих і низших кругах суспільности бачимо бажання пізнати правду, бажання світла, чуємо благальний крик о поміч, о визволення, бачимо тугу за миром, за супокоем, за вічністю. Можливо, що між слухачами знайдуться і духово сплячі, що можуть нас зневірити, але це виїмки. Правило становлять слухачі жажлучі і голодні правди. В супокійній, об'єктивній обсервації нинішньої хвилі і сучасної аудиторії такий песимізм є незасаднений. Пам'ятаймо на це, що нам зістало повірене Боже об'явлення, а ми маємо його сучасній суспільности об'являти і проголошувати. Маємо образувати і виховати народ у повнім того слова значінню. Ми маємо зруйнувати царство зла а розширити Царство Боже і скріпити основи суспільного ладу. А колиб ми бачили, що наші проповіді не осягають свої цілі, остають без успіху, то це не може в нас викликати песимізму. Тоді мусимо поважно і совісно розслідувати, чи причина невдачі проповіді не лежить в нас самих? Чи ми дійсно приготувались, як слід? Чи замість чистого зерна не даємо полови? Чи в нашім виголошенню не чути фалшивих тонів?

Тисячі проповідальниць маємо ще в своїх руках, тисячі вірних їх облягають, а ми маємо сумніватись в силу Слова Божого? „Щоби слово Боже ширилось і славилось“ (2 Сол. 3, 1) — це було журбою св. Апостола, і нехай це саме буде і нашою журбою і цілею нашої душпастирської праці, а про це каже дальше св. Апостол: Ми повинні молитись, бо молитва є і полишиться головною гомілетичною силою. Кінчу словами св. Апостола: „Для того, мої улюблені брати, будьте тверді, непохитні, завсіди повні ревности в ділі Господнім, знаючи, що ваш труд не марний у Господі“ (1 Кор. 15. 58).

Еп. О. Боцян.

Перед ювілеєм св. священомученика Йосафата.

(Пята часть).

5. казання про св. Йосафата (конець). Із усіх казань про св. священомученика Йосафата найважливіші є т. зв. канонізаційні, які виголошено в Римі 1867 р. при акті, а потім при славностях канонізації Святого. Важні вони тим, що вони є урядовим, вселюдним і віковим голосом святої і непохитної Католицької Церкви, сказані в святім і вічнім городі Римі, в тисяч вісімсотлітню річницю мученицької смерті верховних апостолів св. Петра і Павла, при акті найбільшої слави Святого на цій землі, — його канонізації.

Казань тих є сім: п'ять урядових, що їх виголошено при переведенню діла канонізації, а дві похвальні із святочних триднів, що їх обходжено після канонізації в грецькій церкві св. Атаназія в Римі. Перших п'ять знаходиться в урядових актах канонізації св. Йосафата, що їх видав 1868 року Домінік Бартоліні, протонотарій Апостольський, каноник архібазилки латеранської і секретар Згромадження обрядів у двох великих і гарно виданих томах п. з.:

„Commentarium actorum omnium canonizationis sanctorum Iosaphat Kuncewicz Archiepiscopi Rutheni Polocensis Martyris, Petri de Arbues Martyris, canonici ecclesiae metropolitanae Caesarougustanae ex ordine S. Augustini, XIX. Martyrum Gorgoniensium, Pauli a Cruce, institutoris Congregationis clericorum regularium excalceatorum a Passione D. N. J. C., Leonardi a Porta Maurizio, confessorum, Mariae Franciscae a vulneribus D. N. J. C. et Germanae Cousin virginum, quas solemniter celebravit sanctissimus Dominus noster Pius Papa IX. in natalia post saecula XVIII. redeunte die Apostolorum Petri et Pauli.

Opera et studio Dominici Bartolini, Protonotarii Apostolici de numero beneficiariorum Archibasilicae Lateranensis Canonici et sacrorum Rituum Congregationis a secretis digestum. Romae MDCCCLXVIII. Vol. I. VIII+IV+501 pag. Vol. II. 582 pag. gr. fol.

Першу казань мав св. О. Папа Пій IX на тайнім засіданню Консисторії Кардиналів дня 11. травня 1866 р. Вона є в Актах Канонізації I т. ст. 61—63:

У тяжкій хвилі для Церкви Христової, св. Столиці й католицької віри шукаємо Божої помочі через нових заступників. „Наперед стають перед нами бл. Йосафат Кунцевич, Архієпископ Полоцький Русинів і Петро de Arbues, Се-ненський інквізитор. Перший боровся за першенство Ап.

Престола до смерти й як добрий пастир дав своє життя за вівці, що їх схизма від овчарні відорвала. Другий боронив правд віри.

„За їхнім заступництвом Всемогучий Бог покладе ворогів наших, як солому перед вітром і вкриє їх неславою, та тоді впізнають вони, що Він Єдиний Найвисший на цілій землі. Тому туди звертаємо наше серце й наше старання, щоби до кінця дійшли справи канонізації обох мучеників.

„Таким чином сяйні заслуги їхні, поставлені на свічнику світитимуть усім, хто є дома; вірні народи славимуть найвисшого Давця Всіх дібр, та й перед очима матимуть в однім і другім взір чеснот до наслідування, серед цих нещастій найсильнішу охорону, що їх боронитиме“. В закінченні просить о те, що було за попередників, о прочитання й послухання промови про боговгодне життя й славні чуда блаженних.

У відповідь на це сказав до зібраних оо. Кардиналів префект Згромадження обрядів і прокуратор справи канонізації Святого, кардинал Константин Патріці промову про життя, муки й чуда бл. Йосафата, та про хід справи беатифікації й канонізації його. Вона йде в Актах Канонізації зараз за попередньою, на ст 63–66.

Промова звернена до Святійшого Отця і представляє бл. Йосафата як неustraшого борця за першенство Петрового престолу. Від набожних батьків одержав Він побожне виховання, яке в двадцятому році життя завело його до василіянського закону. Там визначався скромністю, покірною, умертвінням, ревністю в богослужінні, любовію Бога й ближнього, а вітак душопастирською ревністю. Як польський архієпископ світив Він наче сонце в дому Божім, як пастирським і католицьким апостольством, так і святістю і строгістю життя. Боронив прав і дібр церковних, а за єдність грецької Церкви з латинською поклав мужно своє життя. Молитви мученика впросяли в Бога ласку навернення й покаяння для вбийників. За великі чесноти й часті чуда Апостольський Престол іще перед тим, заки минуло 50 літ від Його смерті, зачислив Його до блаженних й орік, що кожної хвили може приступити до Його канонізації. Тепер кардинали члени Згромадження Обрядів вирішили, що безпечно мож приступити до врочистої канонізації блаженного Йосафата, а Св. Отець це рішення вже раз затвердив. По прийнятю звичаєви просить кардинал о друге потвердження цього рішення.

Після цієї промови сказав Св. Отець: „Чули Ви, Чесні Браття, з яким лагідним та покірливим серцем обходився бл. Йосафат із повіреним собі стадом, скільки Він витерпів за те, щоби скріпити католицьку єдність Церкви, і як то Бог учинив Його дивним силою чудес, щоби показати людям цінний вінець мучеництва, котрого поклав на голову

Його понад зірками. Це розважено вже в докладнім розсліді й стверджено всіма голосами. Чи вгодно Вам, — спитав — щоб ми приступили до врочистої канонізації через рішаний суд? На це Отці Кардинали дали однодушну відповідь: „Угодно“.

Хоч через похід французьких військ на Рим у листопаді 1866 р. спокій у Римі не був певний, однак Св. Отець уповаючи на Божу поміч, визначив на канонізації свято день 29. червня слідуючого року, у тисяч вісімсотлітню річницю смерті св. Апостолів Петра й Павла. Перед нею, дня 3. червня 1867 р. відбулось перше Консисторське зібрання в великій царській салі в Ватикані, в якому в присутності всіх кардиналів, патріархів, архієпископів, достойників Папської Курії й міста Риму, генералів законів адвокат Консисторської Авлі Франціск Морсілі мав краснорічivu промову (*disseriissimam orationem*) про блаженних мучеників: архієпископа Йосафата Кунцевича, Петра з Arbues і 19 мучеників Горкомієнських. Промова про бл. Йосафата (I. том, ст. 226—31) є перша, по степеневі гідности мученика. Родився блаж. Йосафат у Володимирі місті 1581 р. в побожній родині радних Кунцевичів. Батьки виховали Його в усіх чеснотах і святости, так, що Він, хоч хлопя, став взором навіть для старших від себе. В двацятім році життя по бажанню серця вступив до Василіянського закону, де незабаром заяснив точним заховуванням правил, працями, дбайливістю, ревністю й блеском усіх чеснот, спершу як чернець, потім як діякон, священик, а потім як ігумен і архимандрита. Коли проти своєї волі обняв Полоцьку Катедру, певно сповняв обовязки найлучшого Пастиря. Освячував себе горячими молитвами й строгими умертвіннями, любовю до Матінки Божої і дбайливістю за вбогих. Так горячо старався за спасіння й навернення душ, що Папа Урван VIII. назвав Його тим, „що зєднав Церкву грецьку з латинською й за віру Христову постраждав“. Цим дав живий приклад для наших часів, як дбати за єдність Церкви і першенство Папи Римського. Великі навернення схизматиків великали ворожнечу проти Нього, а далі й душолюбні затії. Вісім день перед смертю, на св. муч. Дмитрія, заявив Він Витебщанам, що відомі Йому їхні злі наміри, однак Він „бажає собі життя дати за них, за святу Унію, за Петрову Катедру і його наслідників, Римських Папів“. Бажання Його сповнилось: дня 12. листопада 1623 р. згинув Він від ударів напасників, які потім іще в нелюдський спосіб над мерцем знущались. Але зараз після смерті показалися чуда й навернули багато душ: вбийників а потім і самого Мелетія Смотрицького, моральну причину нападу. Коли так і св. Зібрання Обрядів ствердило і тепер наглядно видно і факт мучеництва. й причину мучеництва та й чуда, нехай зволить Св. Отець своєю найвищою повагою зачислити Подвижника до числа Мучеників.

Просить о це весь клир світський і законний, просить у найбільшій покорі й він, адвокат.

На це відповів декан Ап. Протонотарів Лука Пачіфічі іменем Св. Отця, що Він рад вислухати прохання про канонізацію, але для лучшого розваження цієї переважної справи хоче ще спитати про думку перебуваючих у вічному городі кардиналів, патріархів, архієпископів і єпископів — на консисторії пів-публичній. Це сталося дня 12. червня 1867 р., причім усі ОО. одноголосно заявили за канонізацією. Таким чином полагоджено всі конечні до канонізації умови,

Після великого і дуже дбайливого приготування канонізаційне свято відбулось дуже величаво*) в ювілейний день св. Апостолів Петра й Павла. Перед Службою Божою Св. Отець Пій IX. оголосив декрет канонізаційний, а на Службі Божій після Євангелія сказав прегарну гомілію про Св. Верховних Апостолів і про 25 святих, цього дня канонізованих (II. том, ст. 323—328).

Славний і радісний є день пам'яті мученицької смерті св. Ап. Петра і Павла, бо вони перемогли поганство в Римі, а збудували християнство. Це є теж і день слави святих канонізованих, котрі вірою, надією й любов'ю поконали себе, світ і діавола, прославили Бога, Церкву і стали прикладом для нас. Вони тепер у славі й щастю є нашими заступниками. Безпечні за свою безсмертність, тепер дбають за наше спасіння. Дякуймо Богу за цю велику потіху в тяжких часах, за цю успішну поміч для Церкви, й наслідуймо цих святих. За молитвами св. Апостолів, мучеників, ісповідників і дівиць зглянься, Боже, на Свою церкву і дай їй перемогти ворогів, похибки й недостачі, а столицю охорони від ворожих затій.

З нагоди канонізації св. Йосафата видав Св. Отець Пій IX. енцикліку „*Splendidissimum Orientalis Ecclesiae*“, й вона належить теж до казань про Святого. Це є казань сказана до цілого світу.

Видано її при кінці Актів канонізаційних (т. II. ст. 331—350) п. т. „*Litterae apostolicae de canonizatione S. Josaphat Kunczevicii, Archiepiscopi Polocensis Ruthenici ritus, martyris ex Ordine Sancti Basilii Magni*.“ Обіймає вона 19 параграфів. У вступі (§ 1) посвячено влячну пам'ять заслугам закону Василянського. Св. о. Василій є великий не тільки чеснотами й науками, але й ченцями — духовними дітьми, яким, як отець, дав пресвяті устами. Великі їхні заслуги для віри св. і церкви католицької. Доказами на це учасники собору фльорентійського: Грек Виссаріон, архієп. Нікейський, а з Русинів Ісидор, архієп. Київський. Єпископи з василянського закону в кождім віці боролись з Фотієвою схизмою, а в XVII столітті Йосафат Кунцевич, архієп. Полоцький, дав

*) Опис його є в Актах Канонізації (т. II. ст. 313—350).

своє життя за католицьку віру і своє стадо. Як цього бажав був колись папа Урван VIII, тепер зачислено його до святих.

У § 2–8 подано начерк життя й муки його. Родився Святий около 1580 р. Хлопячий вік провів у побожності, відтак вступив до монастиря, де був для всіх прикладом а для кожного милим в обходженню. З виленського архимандрита став полоцьким архієпископом проти своєї волі, з послуху. На єпископським престолі жив далі по чернецькій серед умертвння й довгих нічних молитов; був милосерним для вбогих, а ревним у душопастирській праці, в голошенню й поширюванню католицької віри, за що названо його „душохватом“, висміхувано й три рази на його життя важено. Про останній заговор знав Він наперед, але про те ні церковного правила він не опустив, ні злякався перед напасниками. Напали на нього в дома, вбили й жорстоко знущались над тілом його, а нарешті вкинули його в ріку. Після смерті явились чуда (§ 9). Витебшане стямились і жалували свого злочину. Небесне саяво вказало, де лежало тіло нетлінне, невшкоджене. Богато при тім навернулось, навіть найбільший противник його, Мелетій Смотрицький. Королі, єпископи, священники й нарід з Василіянами стали просити за канонізацію (§ 10). Хоч іще не минуло 50 літ від смерти, Папа Урван VIII розпочав вести цю справу. Три аудитори Роти Рим.: Іван Хр. Коччіні, Филип Провар і Клим Мерлін дали докладний звіт про факт і причину мучеництва, що Папа Урван затвердив декретом Своїм з дня 13. вересня 1642 р. Пізніше, дня 22. листопада Згромадження Обрядів вирішило, що певні є 4 чуда (*constare de miraculis*): уздоровлення Петра Данковського зі сліпоти, Михайла заст. воеводи з подагри, жінчини Марини з гостцю, а Геннадія, ігумена новгородського, з паралізи. Тому Згромадження рішило, що можна слугу Божого Йосафата зачислити до мучеників і приступити до його канонізації. Тимчасом дозволило воно, щоби дня 12. листопада відправляти в його честь службу свяшеномученика (§ 11). Папа Урван VIII затвердив це рішення Згромадження Обрядів дня 22. грудня 1642, а кардинал префект Пропаганди мав визначити день свята його. Чин беатифікації довершено дня 14. червня 1643 листом Апостольським в формі бревія („*In sede principis*“). Після двох століть Папа Пій IX підняв на ново справу канонізації на прохання галицьких єпископів і Василіян (§ 12). Дня 10 вічня 1865 члени Згромадження Обрядів рішили однозгідно, що можна безпечно приступити до канонізації, а св Отець дня 11-го травня в грецькій церкві св. Атаназія після Служби Божої відправленої в обряді грецько-руським оголосив торжественно, що „безпечно можна приступити до врочистої канонізації блаженного Йосафата Кунцевича, Архієпископа Полоцького, руського обряду, Мученика...“ Дня 3. червня 1867 р. публична консисторія кардиналів заявила за цим одного-

лосно, а так само католицькі єпископи цілого світу на консисторії напів публичній дня 12. червня (§ 13). Канонізацію визначено на день 29. червня, а тимчасом заряджено в столиці богомілья, молитви й пости (§ 1). Опис акту канонізаційного подає § 15 (ст. 344): Величавий похід до Ватиканської архібазилики, потрібні прохання кардинала прокуратора канонізації, призначення помічів св. Духа і святих, канонізаційний декрет. День річної пам'яті назначено на 12 листопада й надано на цей раз на завсіди відпусту 7 літ і 7 квадраген за відвидини мощів Святого. Торжественна Служба Божа Папська, з гомілією й повним одпустом довершила свята (§ 16).

В закінченню (§ 17) віддано честь заслугам Святого цими словами: „Св. Йосафат визначний борець за католицьку віру! Він часть стада Господнього, віддану собі на стороження, заховав з такою дбалистю, пильністю й ревністю, щі не завагався навіть життя самого не пощадити в цвіті віку. Не застрахали його ні грозьби, ні зневаги, ні зради, ні очернення; ані підлещуваннями, ані подарунками, ані іншими принадами світовими не дався він звести; завсіди боровся він зі схизматиками й некатоліками. Ні на волос не дався він відхилити від Римського, Петрового Престола. Коли важили на нього напади скритовбийників, не втік, але сам наставив їм свою голову й наслідуючи Найвисшого Пастиря не тільки благав о прощення, але за самих убийників дуже радо пожертвував Богу свою кров. Щасливе благання, котре зараз вислухано! Не тільки справці злочину, ала й самі душолюбці, як лиш станули на суд перед свіцькою властю, каялись свого вчинку; вони теж, умираючи, вернули до католицької віри.“

„Святий Йосафате! О коби то Твоя кров оця, що Ти пролив її за Христову Церкву, стала завдатком того зєднання з цєю св. Столицею, якою Ти заєдно бажав, і за яке Ти день і ніч горячими молитвами, благав найліпшого та найвисшого Бога! Бажаємо, щоб Ти в Самого Бога і в небесім Дворі був неперестанним богомольцем, щоб це колись нарешті сталося.“

В обох кінцевих §§ 18 і 19 є звичайні клявзулі затвердження й важности рішення та карна санкція на переміну його супротивлення йому.

„Дано в Римі в св. Петра дня 29. червня року Втілення Госп. 1867, в 22. році нашого єпископства. † Я Пій єпископ Католицької Церкви.“

Велика печатка його з іменами св. Петра і св. Павла і підписи 44 кардиналів (ст. 347—350).

Після канонізації відбулись у слідуєчому місяцеві великі й славні тридні в Церкві св. Атаназія в Римі, від 12—14 липня 1867. Із них доховались до наших часів два гарні похвальні казання: Воскресенця Єронима Кайсевича і віце-

ректора римської духовної семінарії каноника Каликста Джорджія.

Трета казань має титул:

Mowa pochwalna na cześć S. Józafata Kuncewicza Arcybiskupa Połockiego i Męczenika. Powiedziana przez X. Hieronima Kajsiewicza, przełożonego Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego, dnia 12. lipca 1867 podczas uroczystego trzydniowego nabożeństwa, obchodzonego w greckokatolickim kościele św. Atanazego w Rzymie. (Przedruk z „Tygodnika katolickiego“).

W Poznaniu 1868. st. 90. 8°. Передруковано її 1870 р. в другім томі творів Кайсевича, видання Берлинського. За мотто взято слова Хр., записані в св. Йоана Гл. 17: „Щоби були одно“, ті самі, якими автор десять літ тому зачав поминальну казань на честь кардинала Михайла Левицького*), й якими св. Йосафат так часто молився: „Господи, дай єдність святу“! Дотепер слава св. Йосафата обмежувалась лиш на Польщу, Литву й Русь і від канонізації вона завдяки св. Отцеві поручена вже цілому світові. Хоч велику радість затроює згадка, що велику часть виноградника, зроженого мученицькою кров'ю Святого, дикий ворог спустошив, а незгода розриває серія братніх народів, однак сила й заступництво Святого дає надію на зворотний рух, до єдності.

Сама казань, для печати значно розширена, ділиться на 4 части. Перша часть (ст. 5—21) дає образ життя Святого, як досконалого черця, правдивого сина св. Василія, це є мужа горячої молитви й великої покути, якими він освятив тебе і василіянський закон і духовно скріпив Унію. Друга часть (ст. 21—36) представляє Його могуче апостольство в стані діякона, священника й єпископа, яке в устах ворогів зєднало Йому чесну назву „душохрана“. Наперед подбав Він за власне богословське формування, як підставу до успішного голошення Слова Божого й рівного слухання св. сповідей, а до сповнення свого післаництва давав Йому Бог особливі дари. На приклад до ратування церковних дібр став Він спосібним правником. Як коадьютор старенького архієпископа Брільницького вмів Він зєднати собі загальну любов. Як самостійний єпископ у перших 3 літах серед великих перепон ішов вперед і в короткім часі зробив дуже багато: завів лад у своїм дворі, обновили катедри, обновили життя й працю свого клиру, навчив наріди катехизму і сповідей, а казаннями велми розширив і скріпив св. Унію в своїх єпархіях. Два другі літа, після висвя-

*) Elogio funebre di Michael Lewicki, cardinale Prete... quale fu il XVII Marzo seg. nell' occasione delle solenni esequie... recitato dal R. P. Girolamo Kajsiewicz, Roma 1858.

чення Смотрицького на псевдо-єпископа Полоцького, вже тільки боронився: підтримував те, що молитвою й працею здобув, поки бунт Витебщан не відібрав Йому життя. Мучеництво Святого представлено в третій часті (ст. 36—47). Нераз уже Господь ратував Його чудом від нехибної смерті з рук скритих ворогів. Аж коли зладив собі скромненьку гробницю в Полоцькій катедрі, попрощався з вірними Полочанами і в останнє проїхав до Витебська. Там горячою цілонічною молитвою приготувався на останню хвилю, дуже тяжку, але й дуже славну. З великим спокоєм зустрів розярену товпу, яка на вид святого Владики здригнулась... Два тяжкі удари в голову повалили Святителя на землю. В останнє підніс праву руку до неба і зі словами: „О Боже мій!“ віддав Богу свою святу душу. Над тілом знущалась іще засліплена товпа, але сила Божа цю нещасну радість незабаром перемінила в велику тривогу.

Четверта часть казанія (ст. 47—66) присвячена посмертній славі Святого, бо життя позагробове святих у небі та в історії Церкви і світа, багатше є від їхнього земного життя. П'ятого дня небесне сяйво розігнало тяжку темноту, яка злягла на нещасне місто і вказало, де є тіло вбитого мученика. Коли добули Його з води, було воно нетлінне. Вмить розійшлась слава про нього і чуда притягали сотки вірного народу і наvertsали схизматиків. Похорон відбувся доперва через 14 місяців, дня 18. січня 1625 р. з великою славою. А найбільшою славою були безнастанні чуда, які викликували дуже чисельні навернення. І після смерті Святий апостолував і хоч святі моці Його не мали спокою, кожному перенесенню їх товаришили великі чуда. В виду всего того Папа Урван VIII. 1643 року беатифікував Його, а тепер Св. О. Пій канонізував.

Велика це потіха й великий тріумф. Св. Отець, ставляючи на престол першого мученика за св. Унію, дає нам покровителя, який вправді заповідає ще боротьбу, але й певну перемогу.

До казанія цього додав автор ще на (ст. 67—90) т. з. Домовлення, в якому доповідає від себе гіркі слова правди й перестороги Полякам і Українцям, які на жаль, були горомом киненим об стіну....

Друга казань із згаданих триднів має титул:

Parę giryk na cześć S. Jozafata Arcyb. Połockiego, mianu dnia 14. lipca 1867 r. przez księdza kanonika Kalixta Giorgi w kościele św. Atanazego podczas solennego trydium obchodzonego po kanonizacyi tegoż świętego. Przełumaczony przez X. A. W. Rzym, Nakładem Postulacyi Sprawy Kanonizacyinej św. Jozafata, Kraków, 1868. Drukiem Wł. Jaworskiego. Ст. 44, 80, з двома картками нот.

Книжечка дуже інтересна, присвячена василіянському

провінціялови Михайлови Домбровському, генеральному постуляторови Справи канонізації св. Йосафата. Присвячена з вдячності за те, що о. Домбровський оборонив добре й чисте ім'я Святого від закидів противників*) і від інтриг московської влади проти канонізації, за те, що переломав ті перешкоди, які цій канонізації ставили його родимці „*pa-wet odziani godnościami kościelnemi, kryjąc swe osobiste widoki i materyalne cele pod pretekstem politycznych kombinacyj, lub też potrzeby nowego postulatora*“; за те, що на потреби канонізації збирав вдовину лепту, („*gdyż z możliwych ledwo kilka nazwisk czyta się w subskrypcji na kanonizację; owszem oni to swymi manewrami sprawili, że wiele pieniędzy nie doszło swego przeznaczenia*“ ст. 6); за те, що він єдиний з Поляків справу канонізації від початку до кінця з любов'ю й успішно провадив. На вдячну пам'ять за все те видавець додав до книжечки ще й дві пісні в честь св. Йосафата: „*Posłuchajcie co zrobiła*“ і „*Świętych snót zbiorze*“, що їх уложив був ігумен і будівничий василіянського монастиря й церкви в Білій, Тимотей Шуровський Вас. (ст. 31—34 з нотами, писаними через о. Домбровського Вас.).

Казань сама (ст. 8—30) є мистецький твір красноречивості й стає гідно побіч найлучших промов: Ксені Кепуля; Жоховського й попередньої Кайсевича. Збудована вона на словах мотта з Книги Премудрости Соломонової (гл. X, 10—12): „Премудрість... вела праведника простими дорогами, й показала йому царство Боже, й дала йому розум святих, обдала йому честь у трудах і розвій трудам його... й дала йому сильне змагання на перемогу.“

У введенню (ст. 8—10) звернено увагу на велике значіння ювілею мученицької смерті св. ап. Петра й Павла та єдності зі св. Апостольским Престолом. Саме в тих часах, у яких підривається підстави влади й привязаня до Апостольської Столиці, св. Петро вказує на віддання чести й на наслідування Апостола й Мученика за єдність з римським Престолом. Честь і слава св. Йосафата Архієпископа Руського, проповідника й оборонителя католицької єдності, єсть особливим ділом Божого Провидіння.

Сама казань (ст. 10—28) дає гарний образ життя, духовного розвою, праці чеснот, муки й слави Святого, на тлі згаданих слів, Кн. Премудрости, ілюстрованих життєписю Його. З великою любов'ю й талантом виказує проповідник скільки трудів і старань ложив Святий, аби відзискати й заховати святу єдність, скільки тяжких трудів він переніс, щоб поширити її, з якою благородною посвятою Він її віддався („Премудрість вела праведника простими до-

*) Пор. його арт. в „*Civiltà cattolica* 1865 scr. VI. № 4. з дня 4-о листопа. п. т. „*Il beato Giosafat, Arcivescovo di Polotsk, calunniato dagli scismatici.*“

рогами"). Не досить воно найти добру дорогу, але за проводом Божої мудрости треба йти нею, в тісній злуці і з Церквою Христовою, яка навчає знання святих і просто та й непохитно веде до царства Божого („Показала йому царство Боже й дала йому розум святих“). Таким чином св. Йосафат у тяжких трудах апостольства свого примножував заслуги й зібрав обильну нагороду („дала йому честь у трудах і розвій трудам його“). Нарешті мав звести завзятий бій і видержати удар його („дала йому сильне змагання на перемогу“).

Хоч Святий прийшов на світ у родині незєдноченій, однак батьки його належали до душі Церкви, завдяки добрій вірі й побожності. Релігійне виховання, пам'ять на св. хрищення й Ісуса розп'ятого, безнастанна молитва й умиртвіння, читання побожних книжок і житій святих дали йому ласку пізнання правдивої Церкви Христової, царства Божого й вплили в його серце нехить до нещасного роздору церковного. Мудрість Божа не тільки привела його до правдивої Церкви католицької, але й до стану досконалости в законі василіянським, який тоді був під духовним проводом синів св. Ігнатія. В законі став Йосафат для братії душею чернецької праведности й душопастирської ревности католицької. Тим самим прикладом апостольства присвічував він і пізніше на єпископському престолі Полоцьким, де по правді притягав до себе, хващав душі. Боротись мусів він з перепонами, які ставила йому ложна політика державна й „категорично відповідаючи на кожне очернення вищим духом предсказав, що коли страх перед Москалями є причиною заховання справедливости, то релігія й Божа пімста ними самими вимірить заслужену кару. Страшне предсказання аж до його сповнилось із цілою жорстокістю!“... (ст. 23). „Здається неможливим, щоби похвалки (pogrózki) і заговор проти Архієпископа не вистарчили до поінформовання королівських міністрів про все. Нещасний народ, ведений ложною політикою, котра інтересови посвячує боязку справедливості й обманно ділаючи, то боронить, то відкидає свої засади, то зводить і пестить своїх приятелів, щоб їх пізніше зрадити й покинути в хвилі небезпеки“ (ст. 33). На здвоєні удари давав Святий здвоєну оборону, а де треба було, наставляв і свою особу. Це привело до тяжкої катастрофи в Витебську, після якої небо й земля й пекло дали свідоцтво святості й перемогі Йосафата. Гріб його довгі літа був огнищем католицької єдности й жерелом католицької перемоги. Недовірство й схизма надаремно підоймали зусилля, щоби затемнити світу славу мученика. Був він строгий, але для себе, жорстокий, але в умиртвінні. Для ближніх був він милосерний і повний любови для їхніх душ. Для хвали Божої і прав церкви не міг він бути рівнодушним, але лагідність і милість одушевляли його ревність.

У закінченню (ст. 28—30) є апострофа до Святого, що-би зглянувся на своє стадо, нині відірване, й привернув його далі до вівчарні Христової, та скріпив і потішав страждаючих по вязницях і Сибірі. А Св. Отця, котрий віддав йому таку велику почесь, нехай охоронить від ворогів і виєднає йому безпечність, мир і тріумф на спасіння цілого світу.
(Кінець буде).

о. Михайло Чорнега.

Брак однообразности в богослуженнях.

(Соборчиковий реферат.)

Хотяй Церков Христова голосить правди вічні, незмінні, то це не стоїть на перешкоді, що публичне богочитання прибирало відповідно до часу, місць і народів різні спеціальні форми або обряди, а ся різнородність обрядів причиняється якраз до збільшення достоїнства, краси і блеску самої Церкви. І як поодинокі догми є незмінні, так з другої сторони обряд, хотяй захове свої первісні ціхи, іде дорогою історичного розвою та мудро і розважно примінюється до духа часу і обставин і може бути в децїм змінений зарядженнєм найвисших керманичів Церкви. Як однаковість догмів в цілій Церкві є найважнішим звеном, що лучить членів Церкви в одно тіло, так також однаковість чи однообразність в обрядах, священнодійствах і звичаях церковних причиняється дуже до збудовання вірних. Тому Церков точно означила і приписала певні церемонії і обряди і цілі богослужебні дійства управили уставом. Устав той приходить під назвою „рубрик“, бо звичайно був писаний червоними буквами. Ті рубрики священник є зобов'язаний як найточніше заховувати і кожде богослужебне дійство після них відправляти, щоби заховати послух духовним настоятелям. Се приказує тридентський собор Сес. VII. К. 13.

Через незахованнє тих рубрик і постанов дієцезальних повстає неоднобразність у відправі, можуть повстати надужиття, як скорочення, опущення, самовільні додатки, незгідні з духом обряду, перекручування і інші неточности, а навіть ереси. Що це не буде вірних, а радше шкоду їм приносить, про те нема і сумніву. Наші вірні є взагалі консервативного успособлення, а в відношенню до річий церковних вони спеціально консервативні. Вони переконані, що в Церкві не вільно нічого змінити не лише з правд віри, але навіть нічого з богослужень, з їх зовнішньої форми, навіть одного слова ні одної йоти, бо то всьо „святе“. Колиж їм доводиться бути на богослуженнях в різних Цер-

квах з нагоди відпустів, храмів і чути богослуження різних священників правлених, ріжно, то вони тим соблазняються і мимоволі застановляються: котрий править поправно і чому другий править инакше, і справедливо підозрівають когось з них або о незнання, або о злу волю. Вони ж знають, що найважніша функція священника не може відправлятися *ad libitum*, і інстинктивно відчують, що тут мусять бути певні з гори приписані норми. Очевидно це не причиняється до збільшення поваги ані духовних, ані самого богослуження.

Вже св. Аностол Павло каже, щоби в Церкві всьо відбувалося „благообразно і по чину“ (1. Кор. 14, 40), а в міру розвою Церкви і богослужень церковні наставники ту „благообразність“ припоручали і наказували. Для нас священників галицької провінції міродатні передовсім постанови львівського провінціального Собора з 1891 р. — (О Тайнах Титул II, О Освяченнях Т. III, О Богослужениях Т. IV, О Литургии Т. V.), і пізніші зарядження епархіальні, помішувані від часу до часу в „Архієпархіальних Відомостях“. В рішеннях того синода (Т IV. гл. I. 10, стор. 112) читаємо: „В самій же Литургии (священники) най точно заховують приписи составлені львівською літургічною комісією, а сим синодом прийняті і ухвалені“, а Високопреосвящ. Митрополит наш у письмі до Всч. Духовенства о церемоніях при Сл. Божій з дня 16.1. 1918 р. (Арх. В. 14.2. 1918 ч. 1) каже. „Зі згляду на многі ріжніці в способі відправляваня Сл. Божої заявляю, що всі приписи Синода в тім напрямі уважаю за обовязуючі і накладаю на совість всіх священників світських і еромонахів, щоби собі ті приписи відчитали. Сі приписи будуть в будучности і предметом питань при конкурсовім іспиті“.

Як видно, Впр. Архієрей завважав, що є многі ріжніці в способі відправляваня Сл. Божої (котру тут з поміж інших священнодійствій особливо беремо під розвагу), і ми це дійсно мусимо признати, що між нашим духовенством нема однообразности в відправі Богослужень, а від часу зарядження, що до слова „православний“ і поминання імператора панує цілковитий, згіршаючий хаос.

Коли шукати за причинами ріжнообразности, то першою з них буде незнання. Ми не знаємо докладно цього, що нам передовсім знати потреба. Кождий признає, що Служба Божа найважніша функція священника, але признаємо і той парадокс, що цієї найважнішої функції на Богословію нас найменше вчили, або зовсім не вчили. То само відноситься до справовання св. Тайн, освячень і благословлень. Скінчивши богословіє, ми мали голову забиту всілякими абстрактними науками, а про те, що нам було найконечніше, ми не мали поняття. Десь там перед ординацією перекарткував дехто Служебник, але і це без хісна, бо рубрики Служебника в дуже многих місцях розходяться з по-

становами Львівськ. Синода з тої простої причини, що майже всі наші Служebníки друковані перед Синодом. А о рішеннях Льв. Синода ніхто не згадував при жадній богословській науці. Добре, як молодий священик попався сотрудником у ревного, розумного пароха, то міг від нього багато практично навчитися, але ті, що зараз по висвяченню стали самостійними, відразу ширили різнообразність, маючи на кім взоруватися. Тому було би дуже бажаним, щоби на Богословію конечно вчили більше обрядів і то не теоретично, а практично: заставляючи поодинокого богослова відправити Службу Божу, Вечірню, охрестити дитину і т. и. Попри незнання другою причиною є попросту непослух своїй духовній власти, що відноситься головню до новіших заряджень, головню, що до слова „православний“, яке деякі священики уважають за велику святість, як свого часу „Ъ“, і голосять мимо заборони „всіх вас православних...“ — Є ще одна причина неоднобразности, а то назвав би я реформаторський дух у деяких священиків. Ніде правди діти, наші богослуження стали напів мертвими, утяжливими, незрозумілими. Коли в цілім світі відбувається реформа суспільного життя під кожним зглядом, то мусить наступити також віднова під зглядом церковним. Тим часом тут у нас велика заскоружливість (?! Ред.). Від часу до часу відзиваються голоси в пресі в справі реформи наших богослужень, але вони не міродатні. Тимчасом зовсім не скликається синодів ані провінціоначальних ані дієцезальних, які одинокі компетентні зайнятися цією реформою. Ізза того деякі надто ревні душпастирі, неможучи діждатися реформи з гори, впроваджують її на власну руку, приміром: Українізуючи текст Богослуження (помол-їм ся, прос-їм, Від нагл-ої і несподіваної смерті і т. д.), скорочуючи богослуження, відчитуючи євангеліє в народній мові, впроваджуючи додаткові богослуження і т. и. Сюди додав би я і невдалу пробу заведення нового календаря, що свого часу наробила була много шуму. Отже ізза цих 3-ох причин: незнання, непослуху і духа реформи панує у нас неоднобразність у відправі богослужень, яка дуже маркантно виражається поговіркою: „що попик, то типик“.

Нема місця в обсягу цього реферату виказати всі неточности і ріжнородности при відправі богослужень, однак хочу вказати хотй на найважніші приписи, передовсім злучені з відправою св. Литургії, яких у нас часто не придержується:

Перед Литургією належить відмовити приписані молитви перед намісними образами. На Проскомидії Синод не дозволяє залишати копіє. Частиці дозволяє Синод опустити лише тоді, як їх нема. Тому, що частиці мають велике символічне значіння, Впр. Митрополит заявляє (у висше згаданім письмі), що не апробує звичаю в нашій дієцезії правлення на самім агні. При кадженню має священик сам вкла-

дати і благословити кадило, покадивши належить легко уклонитись в сторону церкви. На початку Служби Божої цілує єрей євангеліє, діякони престол (не як у Служебнику: престол, а діяконам дає цілувати хрест). На „Благословенно Царство“ не знаменується Євангелієм, лише рукою.

Велика різнородність повстає ізза хибного акцентовання церковно-славянських слів. У нас є тенденція до акцентів українських і вимови української. Синод приказує всюди акцентувати: помолімь ся (не помоблімь ся), предадимь, просимь, позаяк се в грецькій орґаніці, які в нас виражаються імперативами, інакше виголошування означало би спосіб висказуючий. В наших книгах церковних, що до наголосів чиста анархія, але після рішень Синода повинні редактори церковних книг до них примінитися. Тимчасом многи свідомо наголошують інакше. В „Ізборнику“ о. Мишковського з 1914 р. стоїть акцент заєдно на о (помолімь ся просимь). Лише на стор. 3, на долині міститься увага, що отці львівського Синода приказали ради однообразности наголошувати на „и“ (помолімь ся), мовляв Синод своє, а о. Мишковський своє. От однообразність! — То само відноситься до рцѣмъ вси, не рцем; горі імѣимъ, не — ємъ сердца (не сердца).

На возглас „Трисвятого“ приписує Синод на: „Нині і присно“ обернутись до народа і руки розложити, а на: „І во віки віков“ благословити рукою нарід. Перед читанням Євангелія належить виголошувати так, як є в тексті: „Предудрость, прости услышимъ Святаго Євангелія отъ Луки св. Пвангелія чтеніє“, а не як деякі кажуть: Премудрость прости Услышимъ Святаго Євангелія, еже єсть отъ св. Євангелиста Луки благовіствованное“, хотяй ту нема нич злого, але є незгідність з текстом. На молитві перед Євангелієм руки мають бути зложені до купи, в деяких Служебниках намальовані руки розложені.

В часі, коли повалились царські престולי та попадали корони з царських голів, прийшла крайня пора зреформувати пересадне поминання імператора в нашій Богослуженню. Через надто часте поминання імператора робиться наше богослуження пересадно урядовим, зглядно раболіпним. Сей архаїзм, що є позісталостію візантійського політичного світогляду, де цар по Бозі перша особа, — належало давно усунути. В самій Службі Божій поминання імператора приходить 7 разів, навіть особа святійшого Вітця стоїть на другім пляні, яко додана пізнійше — приміром декуди поминається імператора, а папу ні, як на Великій Єктенії і в Заамвонній Молитві. Також в інших богослуженнях згадується імператор без рації, як при Водосвятію, Хрещенню, Вінчанню. Через то поминання імператора (а навіть взагалі влади) і через просьбу і о еже пособити і покорити под нозі єго всякого врага і супостата церков вмішується в по-

літику і займає вузько-державне становище, а церков єсть інституція міждержавна, чи наддержавна — є в селюдська — *katholikos*. Нині часто інтерес церкви не іде по одній лінії з інтересом держави, а часто володар чи начальство уважає католицьку церков за свого ворога, тож церков молиласяби, щоби її саму „покорити“. — Очевидний абсурд!

Належало би поминання імператора зовсім усунути навіть незаступаючи його виразом „начальство“, бо то на одне вийде, ані „народ“, бо ту ходить про владу, а за народ молимося деінде і всюди в Службі Божій, тож спеціальне молення злишне. Синод львівський в сій річі нічого не змінює, щойно Митрополичий Ординаріат розпорядженням з 20.І. 1919 (Арх. Від. з 20.І. 1919 ч. 1) заводить деякі зміни в богослужбнім тексті, але виразно каже, що се лише тимчасово „покищо і до дальшого зарядження“. Зміни слідуєчі: 3 тих 7 місць, в яких поминається імператор, опустити зовсім поминання в 4-ох місцях, не заступаючи нічим иншим: 1) В Єктенії сугубій, де імператор поминається по Святійшій Отці, а замість *ихъ, имъ*, ставити *его, ему* — так, що прошення відноситься лише до папи. — Однакж мимо того тут разять слова „о державі, побіді, мирі“, і може краще було відразу злучити прошення слідуєче о митрополиті, як се є в многих виданнях Василянських. 2) Опустити в молитві по „Ізрядніє“, 3) в Заамвонній Молитві „благовірному імператору нашому, воинству“ опустити, не заступати „народом“, як дехто говорить, а навіть друкує (прим. Молитвеник Укр. народа з р. 1920) так, що в тексті буде: „церквам, єреєм і всім людем твоїм“. 4) В многолітствію. Натомість в инших місцях заступити так: 1) В Проскомидії: „О Начальствующихъ въ народѣ и державѣ нашій“ 2) в Єктенії мирній: „О Благовѣрномъ народѣ нашемъ“. Найвлучніше було би може оба прошення „о народі“ і „о еже пособити і покорити...“ зовсім опустити, як многі тепер вже роблять. Річю найближшого Синоду буде усталити се місце і инші подібні. 3) На Великім Вході має бути: „Благовірнос і богохранимос начальство держави нашея і все воинство ея“, та деякі це опускають. Також на литії замість імператора: „О благовѣрномъ народѣ нашемъ“, а в тропарах хресту замість імператора ставити „Церков“.

Друга важна зміна в богослужбнім тексті після Синоду се залишення слова „православних“ на єктеніях, на великім вході перед „вониство“ і при кінці великого входу „православныхъ Християнъ“, виголошуючи „всѣхъ васъ да помянетъ Господь Богъ“. Се рішено на конференції галицького єпископату в 1918 р. (Арх. Від. 20.ІІІ. 1918).

Мимо того я чув, як у Станиславівській катедрі під боком єпископа виголошувано „правовірних християн“, а у нашій дієцезії многі священники виголошують по давньому „всіх вас православних християн да помянет...“ Що

правда, є аргументи, що промовляють за опущенням. Видно що на конференції єпископату перемогли сі послідні. 1) Найважнійша причина, що слово се, само в собі гарне, затратило своє первісне етимологічно-догматичне значіння, і стало офіційальною назвою східних незєдинених, а в сучасних обставинах моґлоби може принести більше шкоди і небезпеки, чим помочи. Дальше се лише титулятура зібраного народа і рівно добре можна сказати і всіх вас чесних, релігійних, або побожних христіян, як уживаємо на проповіді. А що тепер титули взагалі редукуються в світі, тож можна їх зредувати і в церкві, 2) І так, як аналогічно говоримо на Службі Божій: „Миръ всѣмъ“ без „православнымъ христіанамъ“, або „Благодать Господа нашого Іс. Хр. і любі Бога і Отца і причаст. буди со всіми вами“ без додатку „православними христіанами“, так з легким серцем можна і на вході той титул опустити. Впрочім так заряджено і до цього треба примінитися.

Що відноситься до підношення рук при молитвах треба уважати, щоби се роблено було мірно і поважно, з одної сторони не недбало, з другої не пересадно в гору. Синод приписує лише на „Отче наш“ руки піднести рівно з головою, а на „Горѣ имѣимъ серца“ немного висше голови.

Звичай переривання Служби Божої задля слухання сповіді, або правлення акафиста по Євангелію вважається за незаконний і заказаний.

Перед освяченням береться діскос у руки і підноситься дещо на слова „благословив, освятив, преломив“ і кладеться на своє місце. Молитва по освяченню т. зв. Епиклеза (Господи, іже пресвятаго) мається мовити з трома поклонами по стихах і при кінці молитви. 3) На „воньмимъ, Святая Святимъ“ підноситься агнець над діскосом, а не над чашею і не робиться знаку хреста. — При молитві перед причастієм хреститися і раз. Яка причина цієї постанови Синода, мені незвісно, знаю однак, що вона не всюди заховується, бо видається і мені неслухною. Радше було хрещене зовсім опустити 4). Причащаючи вірних, не говорити „недостойний“ раб Божій, бо ми не можемо судити о його достоїнстві.

Важною річю є також уважати на те, щоби 2 перші пальці після ломання агнця держати в купі підчас причастія вірних і взагалі аж до умиття, що є досить трудним. На одпуст не належить благословити людей, лише руки держати зложені при грудех.. Форма св. Литургії, значить її обрядова сторона, є живою ілюстрацією великого діла відкуплення людського роду. Сей образ великого діла спасення, повторення крестної драми має бути відтворене священником в естетичній формі, з повагою, маєстатом, без всякого акторства. Поклін нехай буде поважний, глибокий, ру-

кою до землі, головою низше престольної дошки по приписам Синода; часом можна бачити, як священник опирається о престол, кладе колпак, окуляри, хустинку, часом розмовляє або й сварить на паламара, дає знаки на хори і злоститься на дяків, плює довкола себе — а те все нарушує примітивні засади приличності і естетики. Тут належить і темпо, щоби не було за скоре, мов за шарварок, не дуже і розтягле; має бути виразна дикція, бо часом чути лише „помолимся, помолимся“, а все проче священник з поспіху немов поликає. Люди це видять і уміють розрізнити і оцінити якщо священник править гарно, але уміють і осудити за недбале богослуженне.

Для однообразності належить залишити при Службі Божій уживання колпака після розпорядження висше згаданої єпископської конференції. — Дотично уживання світлич риз синод постановляє їх уживання до Томиної Неділі, тимчасом декуди уживається аж до Вознесення виключно риз світлич. — Лучається неодноразність і в богослуженнях за усопших. Синод збороняє взагалі правити Службу Божу о усопших в дні недільні, святочні і полиселейні, лише збуджувати інтенцію на своїм місці, збороняє мішати тропарі дневні чи святих з тропарами о усопших: треба брати тропарі лише усопшим, а Апостол і Євангеліє рядове і усопшим. — В висше згадані дні Синод збороняє правити навіть парастас (принаймні до скінчення Служби Божої), а при відправі парастасу на Каноні приказує відспівувати всі тропарчики, що тепер мабуть нібе не діється.

З однообразністю лучиться дальше і те, щоби перестерігати приписів Синоду також дотично інших функцій духовних. Так, що до Виводу, синод збороняє виводити перед 20 днями по породі і не дозволяє давати виводу взагалі родившим дитя неправого ложа. Розпорядженням Митр. Консисторії з 1919 р. пригадується, щоби Вивід послиубний не давати сейчас по вінчанню, лише слідуючого дня. Нарушення того закону шкодить однообразному поступованню священників, а вірним дає причину до говорення, що сей священник ліпший, бо дає вивід, а той гірший, бо не хоче виводу дати.

Реасумуючи все сказане, нам треба передовсім точно познакомитися з приписами провінц. Синода 1891 р. і зарядженнями єпархіяльними дотично відправи богослужень, від часу до часу відновляти собі їх в пам'яті і до них в цілості приноровитися. При нагоді зібрань деканальних обговорювати літургичні теми, евентуальні неточности виказувати один одному братними вказівками і радами. Булоби нашим бажанням, щоби управителі духовних семінарій клали більший натиск на обрядове знання богословів, щоби питомці вже з семинаря виходили обзакомлені з усіма священнодіями. — Беручи під увагу змінені політичні відно-

сини нашого народу, многі рани задані війною, змінені вимоги наших вірних дотично відправи богослужень, часті голоси в пресі в справі скорочення богослужень і впровадження живої народної мови до молитов і хоть деяких богослужень, яка то справа дуже на часі, бо грозить небезпека, що наші брати незєдинені нас в сім ділі випередять — беручи все це під увагу, ми повинні просити і домагатися від наших духовних керманичів, щоби в найближшій будучности приготували скликання провінціального собора, який мав би тими важними справами зайнятися. Після постанов самого Синоду львівського мають синоди провінціальні відбуватися що 5 літ, а єпархіяльні що 3 роки, тимчасом у нас не було провінціального Собора вже, 6×5 літ, бо вже 32 роки. Тому і не диво, що закралися до наших богослужень всякі неточности і різнообразність. Коли навіть є намір скликати вселенський Собор на 1925 рік, то я певний, що по ожиданім повороті нашого Впр. Митрополита, в недовгім часі збереться і провінціальний наш Синод, а задачу його буде наші богослуження оживити, відновити, урізномороднити, а покласти кінець заскорузлости, мертвечині і розуміється, різнообразности.

Від Редакції: Редакція подасть у слідуєчих числах „НИВИ“ уваги, які порушені питання бодай у дечому — з історичного боку — вияснять і у властивім світлі представлять.

Реферат в справі організації духовенства,

Виголошений на спільних нарадах всіх священників повіта Скільського дня 14. червня 1923.

I.

Історія Христової Церкви повчає нас, що християнство се є вірні і духовенство, кілька разів за 20 століть свого істновання перебувало великі потрясення і катаклізми. Перше таке і найстрашніше, бо велике, 300 літ триває лихоліття для християнства було в часі гонення і переслідування християн на самім початку його зросту. Друге потрясення було в 10 і 11 століттю за часів схизми і відірвання східної Церкви від єдності з церквою західною. Третє в часах лютеранської реформації і 30 літньої війни. Четверте в часах французької революції і в часах Наполеона.

Зі всіх сих страшних потрясень і катаклізмів Церква Христова завсїди виходила побідоносно з тріумфом, бо зуміла завчасу зорганізуватися і сконсолідуватися, — солідарно виступити проти злиднів лихоліття, на вселенських Соборах в Нікеї, Флоренції, Трієнті і на Соборі Ватиканськїм.

При кінці 20 століття, в наші вже² часи, наступило велике і також страшне в своїх наслідках, п'яте з ряду потрясенє і катаклізм для християнства і Христової Церкви загально, а для хуовенства в особенности, а се велика страшна світова війна, котра вже 9 літ продовжається і котрої ми є свідками і учасниками.

Як поступить тепер християнство і Христова Церква, покаже близша будучність. Що не обійдеться ту без вселенського Собора, без скріплення і віднови організації на основі солідарности, то більше як певно. Свідчить о сім хочьби се, що вже в часі війни Апостольський Престол в Римі виготовив новий кодекс церковного права, котрий чейже мусить промугуватися.

Но вже найбільшого потрясення і катаклізму дізнала частина Христової Церкви, наша українська Церква, наше духовенство і наш нарід. Се бачили ми всі і відчули, а навіть ще бачимо і відчуваємо. Ми опинилися в положенню, яке вам, Всеч. Отці добре звісне. Давнійші устави, закони і розпорядження касуються, виходять нові, правні і неправні. насилування, нові погляди, течії противні духови Христа, Його науці євангельській, засадам християнської церкви, а що еще нас може в будучности стрінати, кілька гроз і небезпеченств висить над нами, то чейже не потреба доказувати і злоба біжучих днів свідчить о сім найліпше.

То всьо разом взяте, кличе до нас: Отці духовні, душпастирі, годі вам спати, годі бути байдужними на се, що лихоліття принесло і принесе! Ми мусимо пробудитись і стати оплотом, муром, „брат от брата помагаєм, яко град тверд і висок“ (Причт. 18. 19) против князів сего мира.

Нам треба організації не з гори, а з долу! Конечно на всіх ділянках нашого стану і життя, у всіх напрямх, де приходить ся нам ділати, сповняючи наш уряд душпастирський, церковний і народний.

Що так є, се вже на наших спільних сходах 15. мая 1923 р. ми сконстатували, вислухавши реферату Всч. О. Романа Охримовича, пароха Урича, о потребі організації духовенства в загалі, а священників повіта Скільського а можливо і цілої нашої Галицької провінції в особенности. Шо організація і консолідація, а передовсім солідарність нам доконче потрібна, доказує се і та обставина, що ми в послідних часах (від яких 20 літ) з дня на день богато тратимо на значінню яко стан. Наш авторитет дуже підупав, наша честь і наше становище дуже потерпіли. З нами мало хто нині числиться. Не згадує вже о чужих, о новій владі, новій державі, під котрою ми опинилися, а котрі мають нас за якесь „*malum necessarium*“, але навіть свої. А чому? Бо видять, що у нас нема єдности і солідарности, що кождий з нас робить, як хоче, поступає незгідно зі своїм станом

і званням, видять, що нас нема кому взяти в оборону, що ми самі не потрафимо боронитися або спільно заложити який-небудь протест.

Тому комісія вибрана ad hoc, се є до зладження на черку такої організації духовенства, предкладає нині отсей опрацьований і на двох засіданнях обговорений проєкт організації. Ми кажемо всі, що треба нам якоїсь організації? Но якої, трудно се відразу сказати і означити, бо правду сказавши, ми вже маємо організацію! Ми маємо свій Єпископат, свій Ординаріят, свої Капітули, свою Консисторію і свої ріжного рода духовні комісії, Уряди Деканальні, Соборчики ОО. Деканів, Комісарів фонда вдов.-сиріт., Комісарів шкільних. Маємо Брацтва церковні, наше станове Товариство св. Ап. Павла, Тов. св. Ап. Петра і свій орган духовний Арх. Відомости і „Ниву“. Є все, є отже організація, тільки ся організація (з гори) хромає на обі ноги, годі їй поступити наперед. Чому? Тому, що бракує єї фундамен, тальної опори, солідарности!!! Так священничої солідарності, до котрої нас від давен-давна взивають і запрошують-зачавши від Єпископату а скінчивши на Тов. св. Ап. Павла, (Послання пастирські Гал. Єписк. з р. 1905 р. I. і II. з 1907 р.) Відозва Виділу Тов. св. Ап. Павла. Та на жаль до нині не було і нема у нас тої солідарности, трудно о неї, межи нами священиками, а без неї неможлива ніяка організація духовенства! Буде солідарність, тоді буде і організація! Сильна і то така сильна, що її ніяка буря на світі не зломить, хиба яка загальна катастрофа. Щоби така солідарність межи духовенством а з нею й організація, могли наступити і тревати, то до сего треба потрійної (умови) підстави.

1) Треба, щоби всі таку солідарність постановили, рішили і ухвалили.

2) Мають ухвалити, коли, де і в чім (в яких обставинах, місці, часі) має солідарність обов'язувати всіх священиків без винятків, чи з якими винятками осіб, місць, часу, обставин і т. п., се є в яких ділянках нашого духовного стану, звання, роботи на полях душпастирства, урядування, народно-політичного життя і т. п. Мають ухвалити чи та солідарність має бути безумовною чи ні. Якщо не безумовна, то коли вона не обов'язувала би і під якими умовами, се є коли була би полишена повна свобода і вільна рука в поступованню і діланню?

3) Найважнішою підставою впровадження солідарности в життє є се, щоби спільний збір священиків вибрав ексекутивний орган (комітет, раду), котрий був би сторожем тої солідарности: провідником на тепер і на будучність, судією, щоби міг рішати: чи в якімсь конкретнім випадку потрібна солідарність і предкладати від себе відповідні внесення на спільних нарадах або через Уряди Дек. на дек. Соборчиках, яко судія судив провинившихся проти солідар-

ности і накладав відповідні кари після ухваленого правильного і регуляміну.

По ухваленню сих точок має ціле духовенство зобов'язатися до виконання тої солідарности і се в спосіб, який ухвалиться на спільних нарадах, чи то словом чести, обітницею, присягою, чи власноручним підписом.

Інакше немислима межі нами солідарність, а через се й організація! Конечність таких рішень і ухвал виходить уже з того, що Єпископат, Тов. св. Ап. Павла, завзивали багато разів до солідарности, консолідації і організації духовенства галицької провінції.

Конечність ухвал і вибору егзекутивного органу вимагає „злоба дня“ часу і обставин, бо дух злоби всякими способами стремить до сего, щоби нас як найбільше роз'єдинити, а відтак зломити або й знищити.

В сім случаю мусимо взяти собі примір зі всесвітної історії. Не було сильнішої, краще зорганізованої, сконсолізованої держави, над державу римську. Яка була солідарність межі членами сеї держави досить згадати на се, що громадянин римської держави як сказав: „Civis Romanus sum“, то перед сім гордим словом корилось всьо і всі. Номимо сеї солідарности організації і консолідації Римлян і почуття свого достоїнства, приходили на римську державу не раз великі лихоліття, потрясення і катаклізми. В таких хвилях історія Римляни, — аби не дати затонути державі, то вибирали і постановляли з помежи себе орган егзекутивний, знаний нам під іменем „Duumviri“ і „Triumviri“ (дуумвірат і тріумвірат). Се була інституція, котра мала тримати свою руку на живчику державного життя великої римської держави в тяжких хвилях і катаклізмах, і вона не раз спасала Римлян від упадку.

Такий тріумвірат потрібний і нам священикам, до переведення і укріплення солідарности, а з нею і організації духовенства. Правда, що се буде виглядати на рід якоїсь курателі над духовенством, над нашою становою організацією, над поодинокими і всіми разом священиками, може вона і не на місці, але є вона колюча бодай доти, доки не утвердиться солідарність, доки всі не навикнуть до того і не переконуються, що се конечне і позитичне для всіх!

А тепер належить вимінити всі напрями на всіх ділянках, коли, як, в чім і де має обов'язувати солідарність?

Щоби всі священики знали точно, чого мають придержуватися, що їх обов'язує, в чім мають солідарно поступати, а в чім мають вільну руку?

1) Отже треба уложити правильник священичої організації і солідарности.

2) Треба уложити регулямін для егзекутивного органу, бо сего вимагає сама організація, тому пропонуємо, вибрати

трох мужів, священників в повній силі віку, людей характерних, умних, незалежних, неустрашених, не взираючих на лица, котрі сей уряд на себе прийняли би і з достоїнством, гідно, чесно, совісно і енергично переводили його для добра церкви, народу і духовенства, а за се не приймали ніякої нагороди. Уряд сей був би тільки почесний. Що такий Уряд можемо межі собою завести, се лежить в нашій повній свободі ділання, нічим і ніким не обмежений. Епископат лишив нам повну свободу в сім згляді, отже ся інституція не була би нам октройована з гори, але наша власна, свободна автономна, але сама в своїм зарисі ділання певного роду абсолютна, від ніякої влади незалежна, а відповідальна лиш перед своїми братами, священниками.

Тих мужів малося би вибрати зі всіх деканатів в повіті. Не мали би ними бути Впр. ОО. Декани, не задля сего, що вони є вже настоятелями і намісниками Епископів, поставлені духовною властю, котрій ціле духовенство підлягає, і до послуху канонічного є обов'язане, але тому, що Впр. ОО. Декани мають свій круг ділання, правом церковним означений, та при виконанню сего уряду, годі було би їм приймати ще другий уряд з рук підчиненого духовенства. (Досить мають і так праці візитації, соборчики, реляції, донесення і реферати). Не можна отже жадати від них, щоби сей новий уряд справували і обтяжували себе зі шкодою для уряду деканального, „*cumulatio officiorum semper pernicioosa est utrique parti*“, а не раз виходить зі сего і „*collisio officiorum*“.

Се є загальний начерк плану перепроведення солідарности межі духовенством.

Загальні Збори можуть сей план одобрити або відкинути, можуть дещо змінити пропустити або дещо додати. Після сего плану має вибрана Рада Трох зайнятись уложенням правильника для священників, а духовенство по такій ухвалі зобов'язеться до виконання солідарности.

Регулярин для Ради Трох ухвалює духовенство, і Рада є обов'язана після ухваленного регулярину поступати.

II

Що Духовенство є обов'язане поступати солідарно у всіх напрямках, на всіх ділянках свого життя, поведіння, ділання у всіх обставинах, сего вимагає вже його повага, достоїнство, авторитет, образование і покликання, в сім не може бути двох гадок, ані ніякої вимівки і винятку.

Що се получене з користю для Церкви і священників, а також і цілого народу, се також певне.

В уложенню правильника організаційного повинні бути узглядені отсі точки:

I. Поведіння священників на полі душпастирства. (Впра-

вді воно є вже унормоване церковними законами, рішеннями Синодів і Ординаріятів, однак є потрібна солідарність у виконуванні цих законів, точність, совісність, ревність і одностайність). Відправа Богослужень, св. Тайни, Проповіді, Катехизації. Заходило би питання, що робити в виду:

- а) ширення атеїзму, індеферентности межи народом;
- б) пиянства і розпусти межи молодіжжю;
- в) порушення родинного життя і життя на віру;
- г) скарг священника на парохіян до суду;
- д) справи побирання оплат за духовні функції і канцелярські праці;
- е) справи науки релігії в школі і пожиття з учителями.

II. Поведення духовенства на полі громадським у парохії се є при виборах (ріжнородних), в товариствах.

III. Поведення духовенства зглядом себе самих як братів во Христі, як душпастирів, в життю товаришським, сусідським, душпастирським і в урядованню в Урядах парохіальних. (Ту буває найбільше переступлень солідарности і любови, згіршення і нетактовного поступовання, а найважніше се виволікання брудів перед людьми світськими, до того непокликаними, злобна критика поступовання других священників перед парохіянами, доноси до духовних властей і світських, оскаржування, обсуджування, оклеветання, різні інтриги, хибні представлення фактів, а все, аби себе представити в ліпшій світлі, а свого брата в лихій, і стягнути на нього лихі наслідки. Сюди належать нечесні і підлі способи при старанню о парохії, о презенти, а тепер при арендованню ерекціональних ґрунтів. Тому тут потреба найбільше солідарности „Clericus clericum ne decimet“. Отже се має зникнути межи духовенством).

Духовенство повинно жити в згоді, в любови, в взаємнім пошанованню, прощаючи всякі провини, як сусіди помагати собі, виручати в потребі.

В переписці урядовій заховувати приличну форму в своїй мові.

В відношенню до Урядів парох. обр. лат. заховувати чистоту а рішучо домагатись пошановання нашої мови і письма, а в душпастирстві заховання „Concordii“ і декретів Апост. Престола.

IV. Поведення священників зглядом духовних властей се є Єпископів, Ординаріату, Консисторії, Деканів, Шкільних комісарів, Комісарів вдов.-сир. фонда, все є точно означене правом церковним і рішеннями Синодів і Ординаріятів, і ту обов'язує нас канонічний послух, уложений при присязі рукополагання і інституції.

Можемо однак просити духовні власти:

- 1) о оборону перед тиканнями світських властей;
- 2) о справедливе трактування при обсаджуванні парохій, без жадної протекції і т. п.;
- 3) скликати, як буде се можливо, Синод провінц. до порішення деяких важних церковних справ на пр., Скорочення Богослуження, поминання різних властей при Богослуженнях;
- 4) урегулювання плачення різних датків;
- 5) видавання Арх. Відомостей що місяця;
- 6) приймавання кандидатів до духовної семинарії;
- 7) впоювання в кандидатах духовного стану, солідарності вже від I. року.
- 8) справа видавання метрик через Митр. Консисторію без відома урядів парохіяльних і т. п.

V. Поведення духовенства зглядом своїх станових Товариств і преси.

VI. Поведення духовенства зглядом станових, церковних і харитативних Товариств і економічних.

VII. Поведення духовенства зглядом інституцій, товариств народних, світських, просвітних, економічних, харитативних, політичних. Виходячи з сего заложення, що ми частина нашого українського народу, що ми вийшли з нього, що ми кість з його кости і кров з його крови, належить нам по можности причинятися до розвою і добробуту народних інституцій.

VIII. Відношення духовенства до держави, світських властей і військових. Нова влада державна забрала нас на підставі рішення Антанти з дня 14. марця 1923.

До неї маємо відноситися так, як вона до нас. А решту рішить будучність.

Оттут зайшли отсі питання:

- 1) Що робити з наказами відправляти Богослуження в празничні дні державні і молитися за державу?
- 2) Що роботи як власть світська буде мішатися до нашого урядування?
- 3) Що робити як держава відбере ерекціональні ґрунта?
- 4) Що робити як держава схоче забрати нам книги метричальні і запровадить свої метричальні уряди?

IX. Поведення з іншими властями світськими. Уважати їх як „*malum necessarium*“ і поступати з ними тільки в konieczній потребі рішучо.

Х. Духовенство повинно домагатися знесення патронату і презентації через світських людей, а покищо не привязувати великої ваги до осіб, які презентують парохії світського надання і о скільки можна спиняти право патронату. Не підхлібляться, не просити о презенту, нехай Консисторії тільки предкладають список кандидатів, а колятор нехай вибирає кого хоче.

Отсе найважніші точки, які мусять підлягати під правильник солідарности, щоби повага і значіне духовенства не упадали, а з ним також посередно Христова Церков*).

Зі світа.

Америка. В бостонській Катедрі поділено св. Тайни миропомазання (після лат. обр.) звиш тисячі конвертитам, на що звернули увагу всі тамошні часописи.

Православна російська церква в Америці розсипується, як свідчать про се оті факти: В новіших часах ніхто з гр. католиків не перейшов на православіє. Натомісьць багато із тих, що були передше перейшли на православіє, вертають назад до катол. церкви — і навіть цілі парохії з церквою (як пр. Клевланд, О. Лейквуд, О. Батлер Па, Ліндора Па. і ин.). З російських та українських православних місіонерів 19 перейшло на гр. кат. конфесію. („Благовістник“).

Гарне свідоцтво для катол. шкіл в Америці. Часопис „Saturnay Night“, що виходить у Fort Vayerm-i, розписав 10 нагород для найліпших школярів державних і конфесійних шкіл. Комісія, яка досліджувала учеників, складалася з одного числа педагогів католицьких, протестантських і державних шкіл. Вислід був такий, що з тих 10 нагород призначено 9 ученикам католицьких парохіяльних шкіл.

Африка. Відкриття в старохристиянських катакомбах в римському місті Nadrumentum у північній Африці. Сі катакомби відкрив 1883 р. полковник Vincent, та розкопувати зачато їх щойно 1903 р., а праця тревала до 1917 р. Перешукано 5 катакомб у довжині 5 кільометрів, відкрито 236 галерій, у них 15.000 христ. гробів, які краще збережені, як ті в римських катакомбах. Гроби походять переважно з 2 та 3 століття, а значна часть з другої половини 1. віку. Мерці лежать вздовж галерій. На гробах багато християнських символів: котвиця, голуб, добрий пастир, що несе ягня, пальма і ин. Написи на гробах дуже важні з апольоґетичного становища, бо становлять нові незбиті докази для оправдання

Від Ред. Всч. ОО. скільського повіта вже перевели в себе таку організацію. Їх регулямін подамо в сїдуючому числі „Ниви“.

католицького погляду на християнську старину (істновання св. Тайн, єдність церкви, незмінність догм і т. ін.). Тепер факти свідчать, що деякі св. Отці (св. Августин) говорять чисту правду, коли нас сповіщують, що в Африці християнство появилось вже за апостольських часів, та що самі апостоли його тут перші занесли.

Бразилія. Перед 34 роками були в Бразилії лише 2 катол. архидієцезій і 10 дієцезій; тепер є там 13 архидієцезій, 41 дієцезій, 7 аббатій і 3 апостоль. префектури. Відносини між Бразилією а Ап. Престолом як найкращі. Нещодавно видано розпорядження, силою котрого кардиналам прислугують усі права, що й наслідникам принцам володарських домів.

Італія. Рим. Св. Отець з нагоди 100-літних роковин канонізації св. Томи з Аквіну видав енцикліку в честь і пам'ять святого.

Св. Отець уділив відпусту 300 днів кожному, хто з набожністю вискаже: „Спасителю світа, спаси Росію!“

Канада. В Канаді є 3,268.863 католиків, 1,408.812 презвитеріянців, 1,158.774 методистів, 1,047.959 англіканців, 421.730 баптистів, 287.484 лютеранів, 125.190 жидів, 11.626 будистів і 19.956 мормонів.

Палестина. В останніх часах жиди масами виселюються з Палестини. В наслідок сіоністичного руху в останніх роках багато жидів іммігрувало до Палестини, а тепер утікають з неї без огляду на всі труднощі, з тим злучені. Конзуляти та еміграційні уряди щодня облягані. Кажуть: що всюди легше вижиють, як у Палестині...

Туреччина. Царгородський „вселенський“ патріарх Мелетій IV. зрікся свого достоїнства і осів у монастирі Мильопотамос на горі Атосі. Мелетій був загорілим Греком, голосив хрестоносний похід проти Турків, тож коли Турки побили Греків, і знова одержали Царгород, він не міг остатися на своїм місці. Се тим більше, що його вибір на патріарху не був потверджений султаном (тоді султан був уже нічим) та що значна часть царгородських Греків не була ним задоволена і підчас останнього „прелімінарного собора“ (гл. „Нива“ з с. р. ч. 6—7, стр. 271) навіть чинно зневажила його.

Росія. В останніх літах відбуваються великі й численні паломництва до чудотворних образів і мощей по цілій Росії, а з певністю й по цілій Україні. Совітські часописи занепокоєні тим зростом релігійного почуття в масах народу, однак не можуть заперечити чудотворности святих образів, яких дуже намножилося (особливо образів, що самі відно-

вилися). — Світська власть поручає поміркованість в антирелігійній боротьбі. Як доносять „Ізвестія“, „антирелігійні елсменти“ не мають права ображати релігійні почування вірних; кождий має право виконувати свої релігійні обряди, тільки щоб се не перешкоджувало праці. Антирелігійна боротьба повинна дальше вестися, однак у таких формах, щоб не ображала віруючих.

При розбудженню релігійного почування повстають також численні, нераз дивацькі, течії. Так пр. в Росії й на Україні повстала нова жидівська секта, яка голосить скорий прихід Месії. Хто не перейде на сю жидівську секту, не спасеться. Богато селян пристало до сеї карикатурної секти.

Після статистичних виказів у минушому році було в Росії 914 висших комісарів, з тих лише 46 Москалів, 126 ріжних народностей, а 747 Жидів!

Патріярх Тихон, як звісно з газет, випущений на волю по підписанню декларації, що осуджує свої попередні виступи проти большевицької влади. Правдиві причини сього поступку незвісні. Чи се упадок духа? чи хитрий викрут? Викрут патріярха Тихона? або большевиків? У своїм посланню Тихон згадує, що вдавався до совітської влади, щоб заступилася за православними в Польщі (із звісних причин).

Чехословакія. Архієп. Стоян, як доносить „Благовѣстник“, уже зовсім виздоровів.

В наслідок роздору в „чеській нар. церкві“ (гл. „Нива“ з с. р. ч. 2, стр. 74.) 1500 приклонників Горазда перейшло на безконфесійність. Гарні плоди „нового“ руху!...

Підкарпатська Русь. Ся країна завсіди була тереном сильної схизматицької акції. Й хоч уже давно провалилася російська держава, природна заштитниця православної агітації, мимо свого протикатолицький рух триває далі. Подаємо кілька фактів. — В околицях Густа, Бороняви і и., схизматицька агітація в повнім розгарі. Бувають випадки, де люди насильно викидають кат. священика. Так пр. в одній парохії священик рано співав ще Сл. Божу, а по полудни прийшов до нього староста (війт) враз зі своїми одномишленниками і заявив йому, що до кількох днів мусить від них забратися. Буває таке, що до села прийде схизматицько-думаючий урядник, скличе кількох крикунів, насварить, що в них ще „мадярон“ попом, помастить грішми і от робота скінчена. Кат. священик мусить забиратися, а як не вибереться добровільно, то селяни самі його вивезуть, тай ще троха потурбують. Тим способом опинилося при схизмі дуже багато сіл, бо майже ціла Мараморощина. — Недалеко Густа ціле село перейшло до тзв. суботників. В неділю працюють вони, що мають сили, дітий не хрестять і твердять, що жидівська віра найліпша, тому, що найстарша.

Однак самі жиди з тих суботників сміються. — Тепер кілька фактів з місцевости Грушове. Лежить вона майже в самім центрі схизматиків. Часть сього села держиться кат. Церкви, часть перейшла на схизму, а по якімсь часі ті самі відступники пристали до суботників. Не можна сказати, щоб сей народ був кепський. Ні, він тільки мало освідомлений і збаламучений. Колиб так кількох добрих місіонарів перейшло місіями тутешні села і громади, колиб пояснили їм різницю між схизмою а кат. вірою, то не булоб тут тільки хитких характерів і свого відступства, яке поширюється. Місцеві і краєві священики, здебільша мадярони, — у яких розговірна мова мадярська, — мріють про поворот Мадярів і бояться говорити про схизму, тому, що схизматики грозять їм підпалом, а навіть і смертю. З уст до уст подають собі тут такий взорець зразкової проповіді одного схизматицького священика (колись був він залізничним будником і нараз „хтось“ його посвятив і він „опинився в ереях“). Його вигляд страшний, своїм зором — гіпнотизує...). Заким сей „священик“ зачне говорити кілька разів глибоко зітхає. — Відтак із патосом зачинає промовляти: Мої дорогі, я вас дуже люблю, я за вас свою душу віддавби... я теж дуже вас жалую. До тепер ви жили в тяжкій мадярській ярмі, але вже, Богу дякувати, всі маємо свободу. Однак нашим великим ворогом є ще папа римський. Молімся, щоби Г. Бог забрав його зі світа. Нашими ворогами є й уніяти. Бийте їх. Хто побє уніята, сему відпустяться гріхи, а хто убє уніята, сей напевно піде до неба... По таких словах „проповідник“ клякає, за ним паде на коліна народ і довго молиться. Так має виглядати кожда його проповідь. — Вкінці кілька слів про село Копашнів. При помочи уряду вдалося католикам відібрати для себе церкву. В неділю пішов там один Василянин із Бороняви на Сл. Божу. Народу зійшлася ціла церква, але на жаль, не всі прийшли на молитву. Як священик зачав Сл. Божу, схизматики почали кашляти, колиж вийшов кадити — плювали на нього, коли обернувся на „мир всім“ — позивалювали язики, коли вийшов на проповідь почали гукати, так, що ніщо не міг сказати.

От так господарять православні. Коли тамошне духовенство не стане одною лавою до сильної контракції, — запанують вороги і ще сильніше скріплять своє становище. В прашівській області ідеально працює Еп. Д. Няраді. Якби найшовся ще один — другий такий апостол, тоді певно православні затії не малиб того розгону, який мають тепер.

Югославія. В днях 18 - 19 VIII. с. р. торжественно відбувся євхаристійний Конгрес у Загребі. Св. Отця заступав нунцій Пелєгрнетті; державу міністер просвіти й віроісповідань.

В Сремських Карловиях з початком літа с. р. відбувся

„єпископський собор“ російських православних єпископів, що на еміграції. Між рішеннями які там запали, важніші слідуючі:

В західній Європі мається утворити кілька російських правосл. дієцезій, які будуть підчинені Митрополиті (славному) Евлогієви, який резидує в Парижі. Собор константує, що православна церков під сю пору найгірше мається в Америці. Собор рішив, щоби в Америці допустити до нового поділу православних: не після їх територіяльної приналежности (як було до тепер), а після національності. Крім того, поручено Метр. Евлогієви з візитувати сі церкви.

Квестії про новий календар, про друге подружжа священників, подружжа єпископів і т. и. рішив Собор негативно, стоячи на становищі Всеросійського церковного Собору у Москві в 1917. р. На Соборі була піднесена квестія: Чи православні єпископи можуть брати участь на Соборах інших християнських церков (ходило тут про католицьку та англіканську церкву)? Рішено квестію негативно, однак з тим додатком, що Собор зовсім не зборює православному єпископам, яко гостям, брати участь у підготовлюючих богословських та канонічних конференціях з нагоди церковних Соборів інших христ. віроісповідань.

Нові книжки.

Життя Господа нашого Ісуса Христа. Жовква 1923. Стор. 344.

Автор „Життя Г. н. І. Христа“ поставив собі метою заповнити одну із найважливіших прогалин у нашій релігійно-життєписній літературі, в якій давно вже поміж іншими відчувався брак популярного життєпису нашого Божественного Спасителя. З огляду на те у приступній для кожного читача формі виложив він популярно й точно перебіг цілого життя І. Христа, Його Божественну науку, преблагословенну смерть і всеславне воскресення, — та для лекшого зрозуміння украсив ту життєпись многими ілюстраціями. — „Життя Г. н. І. Христа“ сміло можна поручити нашому Всч. Духовенству, а головно Всч. оо. Катехитам для поширення поміж народом, а в першу чергу поміж нашою молоддю.

Принагідно слід би зауважити, що взагалі дуже бажаним булоби, щоби у нас чим раз більше розвинулася популярна релігійно-життєписна література, (коли не оригінальна, то бодай в переводах, або на взір котрогось із західно-європейських видавництв, хочби н. пр. В-ва „St. Josef Bücherbrüderschaft“), бо такі автори, як Мешлер і йому подібні, для нашого народа за тяжкі! Автор „Життя Г. н. І. Христа“

під цим зглядом зробив у нас великий крок вперед. — Желасмо йому витревалости й успіху у дальшій праці у цьому напрямі!

Ф. Ст.

De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Sancti explicanda a ctore D-re Iosepho Slipuj, Leopoli 1923. Видання „Богословії“ ч. 1, стр. 29. Як у передмові автор подає, ся студія винята з більшої дисертації під заг. „De Unitate principii spirae ionis in d. cirina de Sanctissima Trinitate“, яку автор мин. року предложив для одержання ступня „magistri aggregati universitatі Oregorianae“ в Римі (т. є. для одержання доцентури на сьому університеті). Вчений автор спеціально займається субтельною квестією про походження св. Духа, і його студії, як се й чужі авторитети признають, є цінним вкладом для висшої богословії.

Свящ. Д-р. Я. Левицький: Біблійна історія Старого Завіта для низших клас середних шкіл. Львів 1923. Накладом Укр. Педагогічного Товариства. Стор. 98.

Після нового пляну науки релігії (який обовязує від шк. р. 1923/24) в середних школах на I. кл. припадає Біблія Ст. Завіта. Підручник о. Левицького примінений до сього пляну. Він короткий, з образками, відзначається приступним ядерним викладом. Автор при кожній нагоді підносить взязь Ст. Завіта з Новим Завітом (прототипи, символічні значіння). Друга часть книжки вийшла може й надто скорочена. Але се наслідок пересунення науки Біблії Ст. Завіта на I. класу. До книжки долучена мапа, на якій зображена подорож Ізраїльтян з Єгипту до Канаану. Придаласьби ще мапа Палестини, на якій булоби зображене розміщення ізр. народу по поколіннях та осідок його ворогів-поган. Сеж потрібне також для належного зрозуміння фактів, що приходять у Біблії Нового Завіта. Авторони щира подяка від катехитів за його цінну працю!

К.

Д-р Гавриїл Костельник: Ломання душ. З літературної критики: I. „Чесність з собою“ В. Винниченка. II. Павло Тичина. III. Плюси й мінуси в поезії І. Франка. Львів 1923. Видавництво „Добра книжка“. (Відбитка з „Ниви“). Стр. 95.

Д-р Евген Грицак: Під червоною владою. I. Шкільна справа на Радянській Україні. Перемишль 1923. Накладом філії „Учительської Громади“ в Перемишлі. Стор. 69.

Книжечка цінна нині й на все останеться цінною для історії. Автор подрібно описує те, що сам пережив на Україні в рр. 1917–20, занятий в українських школах. І саме в тому цінність його книжки: життя на Україні в тих переломових роках виступає перед читачем вповні конкретно. Книжка має впрочім не лиш історичну, але й життєву вартість (для кожного Укрїнця), бож та історія дальше живе... Поручасмо перечитати цю книжку кожному інтелігентному Українцеві.

К.

Поздравленіє Русинов пам'яті Духновича 1803—1923. Редагован д-р Ф. Тихий. Накладом щоденної газети „Русин“, Ужгород. Стр. 24. Гарне видання з ілюстраціями. Замітня діяльність на Підкарпатській Україні д-ра Ф. Тихого, який, хоч сам є Чехом, широко працює на полі української літератури і розбуджує здорового („українофільського“) духа між нашими братьями на Закарпаттію.

Михайль Гелебань: Где глядати правду? „Святое православіе“. Ужгородъ 1923, стр. 31. Книжечка написана дає оборони катол. віри — против ложно „православних“ — що тепер на Підкарп. Україні так нахабно воюють.

Благовѣстник чч. 14—18.

Вп. *Ксенофонт Сосенко*, автор розвідки „Пражерело українського релігійного світогляду“ прислав до нашої Редакції ширшу репліку на згадку про його розвідку, яка то згадка (а не критика!) була поміщена в „Ниві“ в ч. 5, стр. 191—192 з с. р. Цілої тої репліки не можемо поміщувати ізза браку місця (вона надаваласьби радше до якогось лінгвістичного часопису). Щоби однак автор не чувся покривдженим, подаємо бодай зміст його репліки.

Автор закидує „рецензентови“ дилетантизм, відпирає його „протекційний тон“, і т. ин. Що до самої річи, автор — помімо уваг „рецензента“ — остає при своїй думці: слова „босорка“ і „теметів“ узяв наш нарід не з мадярського (як твердить „рецензент“), а з арабського; „дід“ зі старопіранського; „коливо“ і „діявол“ з перзького. Аргументи наводить автор ті самі, що й в своїй розвідці (місцями однак подає більше примірів). Ось прим. він пише:

„Чи слово „босорка“ мадярське, позволю собі вказати на ось які лінгвістичні порівняння з огляду на чужі інгредієнції в мадярській мові: мадярське bosszu (állás) значить пімста (мстива постава), bosszus значить злісний. — Арабське bejs знач. злий, лихої волі (укр. „біс“). — Турецьке bozyıturmag зн. вводити неприязнь, роздір; bozmag знач. псувати; bozyııř зн. зіпсуття, замішання; bozug зн. злий. — Німецьке böse зн. лихий, злобний. — Чи всі наведені слова є мадярськими? чи, навідвороть — не взяли Мадяри своє bosszus з котрогось із повисших слів? Впрочім мадярське bosszu не покривається з словом „босорка“ (брак осередного „р“ — радше покривається „босорка“ з турецьким bozyıturmag). В українській мові босорка не значить злобна людина; але значить ворожка в злім і добрім поняттю у народа.“

Однак автор тут хибно представляє стан квестії. Се зовсім инша квестія: звідки Мадяри взяли своє слово „босу“? А зовсім щось иншого: звідки в нашій мові знайшлися слова босорка й теметів?

„Рецензент“, коли твердив, що наш нарід узяв згаду

вані два слова з мадярського, мав ось які рації на думці: 1) Сі слова не є вживані у всіх Славян, ба й з нашого народу вживають їх тільки Гуцули й Лемки — отже ті, що сидять на пограниччю з Мадярами. 2) Всі славянські слова, які ввійшли в склад мадярської мови, є загально славянські (як прим. вечера, сіно, солома, солонина, ворожити, стріча, милість, двір, об[в]лак (вікно, хмара), стіл і т. ин.). 3) Мадярське „босоркань“ значить „відьма“ в злім і добрім значінню. 4) Арабське походження тих слів, — як се автор виводить — основане тільки на частинній звуковій подібності.

Ось чому „рецензент“ даліше остається при своїй думці — також у всіх інших примірах. І не має „рецензент“ заміру ні потреби переконати автора. Але автор лінгвістичної розвідки повинен мати такі рації, котрі переконувалиби читачів. Чи він багатьох переконав, не беруся судити про се.
К.

ВСЯЧИНА.

Церковні обставини на Україні. На Україні тепер бо-
рються три церковні організації — „церкви“: стара „право-
вірна“ церква з митрополитом Михайлом на чолі (її больше-
вики називають „чорна церква“); „українська автокефальна
церква“ („синьожовта“) з митрополитом Василиєм Липків-
ським на чолі; „жива церква“ (прозвана „жовта церква“) з митрополитом Тихоном, бувшим вороніжським єпископом, на чолі. Большевицька влада фаворизує „живу церкву“, бо вона перенята большевицьким духом. І тому большевики з початком сього року, щоби улекшити борбу сій „живій церкві“, приарештували обох митрополитів: „чорного“ й „синьожовтого“ та багатьох єпископів і священників з тих двох таборів. Митрополит Тихон приїхав до Києва обіймати владу, але зараз по першому своєму виступі був примушений опустити свою митрополію і втікати з Києва... На своїй першій торжественній Службі Божій хотів він після звичаю благословити вірних, однак ніхто з присутних у церкві не хотів приступити до нього; приступили тільки якісь жінчини, котрі замість цілувати владичий хрест — плювали митрополитови в лице... І так Тихон таки зараз вибрався із Києва. Чи тепер по звіснім декреті про „українізацію України“ большевики на Україні змінять свою церковну політику, покищо не маємо про се відомостей.

Ексарх Фйодоров. З нагоди звісного засудження польських церковних достойників архієп. Цепляка і прал. Будкевича через большевицький суд у Москві весь світ довідався про двох польських мучеників за католицьку віру. Однак між засудженими на тому самому суді був також один Москаль греко-католик (що довгий час перебував у Львові),

якого наш Високопреосв. Митрополит, коли (повертаючи з неволі) був у Петрограді, поставив гр. кат. ексархом для цілої Росії, — о. Фйодоров. З певних вістий показується, що саме поведення о. Фйодорова на тому ганебному суді було наймужнійше й найгіднійше. Державний адвокат запитав його: „Який ви авторитет признаєте?“. О. Фйодоров: „Коли людські і божі закони попадають у колізію, мушу слухати голосу моєї совісті“. — „Що мене обходить ваша совість!“ — відповідає Криленко лютий. „Але мене обходить!“ — каже о. Фйодоров. — Криленко: „Ви навчаєте, що кожда власть від Бога; чи також наша (большевицька) власть від Бога?“ — О. Фйодоров: „Так! Ваша власть від Бога, але на кару грішній Росії!“... — Честь і слава неустрашимим ісповідникам Христа!

Для вдів і сиріт по священниках. За приміром інших деканатів пішов також деканат підгаєцький. Всч. оо. Кондеканальні 15. VI. с. р. зобов'язалися відступати відповідну кількість ерекц. поля для вдів і сиріт по священниках. Усього відступатиметься на сю ціль 53 моргів поля і 17 фір дров. Нехай сей примір поширюється даліше!

Всюди те саме. Білоруські часописи доносять, що делегат польської влади на Виленщину наміряє забрати для держави бувший Василянський монастир у Вильні, в якому поміщаються білоруська гімназія, захист для дітей, майже всі білоруські товариства і православна духовна семінарія. Білоруські послы поставили в соймі наглий внесок у тій справі, але проти того голосували правия і п'ясти...

Іде, іде... Справа о. М. Галянта вкінці опинилася в такім стані:

Воевідство Станиславівске Станиславів, дня 9. серпня 1923.
Ч. 3284/V. ex 1923.

Гр. кат. парохія в Корчині
усунене от. М. Галянта.

До

Преподобного гр. кат. Митрополичого Консистора
у Львові.

Міністерство Віроісповідань і Освіти Публичної рескриптом з дня 4. червня 1923. ч. 3889. не узгляднило рекурсу гр. кат. Митрополичої Консисторії проти тутейшому ореченю з дня 12. цвѣтня ч. 767/V. в справі о. Миколи Галянта гр. кат. пароха в Корчині і затвердило оспорене оречення з причин в ньому наведених. Тому зволить Консисторія відносно до тутейшого письма з дня 12. цвоїтня 1913. ч. 767/V. безпроводочно усунути о. Миколу Галянта о скільки то до тепер не наступило, від сповнення церковного уряду гр. кат. парохії в Корчині, установити зараз адміністратора в повисшій парохії, котрим однак о. Галянт безумовно бути не

може, предложити Воевідству внесенє, що до виміру належитости дефіцієнтальної для о. Гальянта, як також що до парохії, позаяк ця парохія уважаєся яко необсаджена від 1. мая 1923.

О висліді упрашаєся донести до 8 днів.

Воевода:

В. з. (підпис нечиткий).

Без коментарів!

„*la wole z rabinem!*“... В селі Любні вел. один римо-католик умираючи бажав, щоби його хоронив також місцевий гр. кат. парох. За життя записав він легат на місцеву гр. кат. церкву. Коли вдова по ньому прийшла просити місцевого лат. обр. пароха W. Ł. на похорон, а коли він довідався, що на похороні має бути також „*ruski ksiądz*“, то він від неї зажадав: за похорон з „*ruskim księdzem 5 miljonów mp.*“, а без „*ruskiego księdza*“ лише 500.000 mp. Колиж вдова налягала, що „*ruski ksiądz*“ мусить бути, бо така була воля покійного, то парох W. Ł. сказав: „*Ja wole iść z rabinem, jak z ruskim księdzem!*“ Загалом, не хотів іти на похорон, якщо буде „*ruski ksiądz*“. Скінчилось на тому, що покійного хоронило аж трьох гр. кат. священників, а лат. обр. парох прийшов щойно на цминтар. наляканий якимсь польським панком.

Мудро навчають... На вістку, що польський уряд задумує зліквідувати православну катедру у Варшаві „*Kath. Kirchenz.*“ (Nr. 22. с. р.) виписує на адресу Польщі мудру пересторогу, в якій читаємо також і отці слова: „*Wir hatten dieses Vorgehen in mehr als einer Hinsicht nicht zweckmässig und es ist nur zu wünschen, dass die katholische Kirche Polens sich an diesem Vandalismus nicht beteiligt*“. Для інформації солногородського тижневника подаємо, що крім сього польський уряд уже зліквідував. І так: 1) На Холмщині замкнув він 250 правосл. церков, під тим закидом, що 48 літ тому назад всі вони були уніяцькі (але й уніатам не віддав їх!). 2) Позабирав поуніацькі і православні монастирі на терені давної Росії. 3) Зокрема толерує *beatum possidentem* архієп. Й. Теодоровіча у василіянським католицьким монастирі у Варшаві, мимо домагань його правних властителів, ОО. Василіян, залишити монастир і звернути його до ужитку самих монахів. 4) Вивіз цілу бібліотеку ОО. Василіян із Крехова, і навіть не думає її звернути. 5) Зніс свободу гр. кат. духовної власти в назначуванні кандидатів на парохію і в покликуванню винних своїх підвладних до відповідальности (Под. „Діло“ ч. 36. с. р. і цілу справу о. Ількава).

Сих кілька фактів вистарчить. Якщо потреба більше даних, так можуть ними служити наші Ординаріати, оо. декани, шкільні комісарі, оо. парохі і укр. Редакції.

Отверті карти.. й блазенства. „Słowo Polskie“ від якогось часу (т. є від коли збігом обставин здійснилося те, про що ніхто на світі не смів поважно думати) почуває в собі таку силу, якої не оказали ні російські цари, ні пруські королі, і вже грає в „отверті карти“ — міряючи все „na zamiary“. Разураз годує своїх читачів гаслом „spolszczyć wszystko“, ну і баста! От так пр. в ч. 155 з 9. VI. с. р. в статті „Kościół wschodni“ пише воно між іншими: „Droga do kulturalnego zcalenia istniejących w Polsce kościołów nie prowadzi przez latinizację cerkwi schizmatyckiej przez nowe unie kościelne. Prowadz ona przez upaństwowienie, przez spolszczenie naszych kościołów wschodnich. Jeśli w cerkwi prawosławnej na terenie Polski szerzy się ruch dążący do „ukrainizacji“ tej cerkwi, jeśli w kościele gr. kat. nie zaginęła zgoła tendencja do rusyfikacji tego kościoła, to czas jest najwyższy, a warunki wszystkie są po temu, aby państwo przystąpiło do planowej akcji i pracy nad polonizacją naszych wschodnich kościołów.

Kościół wschodni nie może być w Polsce rosyjskim czy „ukraińskim“, jak nie jest nim w Rumunji czy Bułgarji, musi on stać się z ducha swego państwowego i kulturalnego polskim“.

Дальше (безіменний) автор розважає ухвали царгородського Собора (про який ми згадували в 6—7 ч. „Ниви“, в рубриці „Зі світа“), і приходить до заключення: „Uchwały soboru kościołów prawosławnych dają w wielu kierunkach dostateczną podstawę do rozwinięcia w wielu kierunkach akcji prowadzącej do polonizacji zarówno cerkwi prawosławnej, jak też gr. kat. na ziemiach Rzpltej“.

Аналогія: „ухвали собора православних церков... а підстава до польонізації...“ виснувана після звісного формуляра „słōn — a sprawa...“ Але що тут теоризувати? — не допоможе! хай говорять факти. Прусакі німчили Поляків, Москалі московщили їх через 126—146 літ, а панували над ними сильно і без усякого застереження й небезпек. По 126—146 літах показалося, що властиво нічого не зробили. Поляки воскресли навіть з тою самою душею, з якою підпали під вівісекцію своїх захланних сусідів... Отже шановне „Słowo Polskie“, побачать люди, що з твоїх слів вийде — за 126—146 літ! Говорити можна всякі блазенства, а діла покажуть... (розважним уже показали!), як властиво річ маєтсья.

Образ Спасителя на поштових значках. В Італії видають нові сорти поштових значків. На одній з тих сорт буде образ Христа між апостолами.